

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alexandra Tamm

Att angripa expertavgöranden

Om möjligheten att angripa expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin för examen: Period 1 VT2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	14
1.5 Terminologi	16
1.6 Forskningsläge	17
1.7 Disposition	18
2 VAD ÄR EN VÄRDERINGSKLAUSUL?	20
2.1 Inledning	20
2.2 När används värderingsklausuler?	20
2.2.1 Värderingsklausulens syfte	20
2.2.2 Företagsöverlåtelseavtal	21
2.2.3 Aktieägaravtal	23
2.2.4 Andra avtalssammanhang där värderingsklausuler aktualiseras	25
2.3 Värderingsklausulen som är ”slutlig och bindande”	26
3 VÄRDERINGSKLAUSULENS RÄTTSLIGA VERKNINGAR	28

3.1	Inledning	28
3.2	Värderingsklausulens processuella rättsverkningar	29
3.2.1	Varför kan värderingsklausulen tolkas som ett processavtal?	29
3.2.2	Processavtal i allmän domstol	30
3.2.3	Processavtal i skiljeförfaranden	33
3.2.4	Sammantagen bedömning	36
3.3	Värderingsklausulens civilrättsliga verkan	37
3.3.1	Värderingsklausulen och avtalsrättsliga principer	37
3.3.2	Är parterna civilrättsligt bundna av expertavgörandet?	38
4	EXPERTAVGÖRANDETS ANGRIPBARHET	42
4.1	Inledning	42
4.2	Angripbarhet vid formella brister	43
4.2.1	Vad innebär det att angripa ett avgörande på processuella grunder?	43
4.2.2	Distinktionen mellan en skiljedom och ett expertavgörande	44
4.2.3	Huvudavtalet innehåller både en skiljeklausul och en värderingsklausul	48
4.2.4	Analog tillämpning av lagen om skiljeförfarande	52
4.3	Angripbarhet vid materiella brister	55
4.3.1	När föreligger materiella brister?	55
4.3.2	Angripande med stöd av avtalslagens ogiltighetsregler	58
4.3.3	Angripande med stöd av förutsättningsläran	62
4.3.4	Hur reglerar avtalspraxis möjligheten att angripa expertavgöranden?	65
4.4	När öppnas fönstret för en materiell omprövning?	69
4.5	Problem som kan uppstå när talan väcks mot ett expertavgörande	73
4.6	Sammanfattning	75
5	ÄR RÄTTSLÄGET KLART AVSEENDE	
	EXPERTAVGÖRANDENS ANGRIPBARHET?	76
5.1	Inledning	76
5.2	Rättsläget avseende angripbarheten av expertavgöranden är klart	76

5.2.1	Möjligheten att överpröva värderingen	76
5.2.2	Möjligheten att ompröva värderingen	78
6	SLUTSATS	80
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	82
	Offentligt tryck	82
	Utredningsbetänkanden	82
	Propositioner	82
	Tryckta källor	83
	Litteratur	83
	Artiklar	88
	Elektroniska källor	90
	Internationella standardavtal och regelverk	90
	Nationella standardavtal	91
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	92
	Högsta domstolen	92
	Hovrätterna	92
	Tingsrätterna	93
	Europadomstolen	93
	Utländsk praxis	93

Summary

For a long time, it has been unclear whether expert determinations arising from valuation clauses can be attacked and, if so, how that could be done. This thesis aims to establish this; when and how expert determinations can be attacked, especially expert determinations which, according to the valuation clause, are "final and binding". The result of this thesis' investigation can therefore be of great interest to commercial contracting parties bound by, or authoring valuation clauses.

Valuation clauses entail several legal effects. Regarding the procedural effects, a valuation clause containing the terminology 'final and binding' does not have procedural effects in the sense that it creates an inadmissibility. This applies in both ordinary courts and arbitration courts. Although the valuation clause may have procedural effects in the assessment of evidence if the Dispute Settlement Body concludes that the valuation clause is valid. The valuation clause may then constitute an exclusive mean of proof. However, the valuation clause primarily has civil law effects since the expert determination constitutes a binding agreement between the parties which indirectly expresses their will. Therefore, the expert determination can be challenged like any other contract.

An expert determination deriving from valuation clauses may be challenged primarily by reviewing the valuation, i.e., having it annulled or adjusted based on the *Swedish contract law* or contract law principles. Annulment or adjustment is possible when the expert determination is characterized by either material or formal deficiencies. For the valuation to be invalidated because of material defects, it is necessary that the valuation shows a 'manifest error'. If the valuation is to be invalidated because of formal deficiencies, the complaint rule in Section 34 of the *Swedish Arbitration Act* may have a guiding function and could be applied by analogy in the examination of invalidity.

It is difficult to assess whether a 'manifest error' exists. Contractual clauses may state that an expert determination can be attacked if there is a 'manifest error'. What constitutes a 'manifest error' in expert proceedings does not appear to have been established in Swedish law. However, this thesis shows that a 'manifest error' exists if the valuation is so obviously incorrect that even the expert can see the error. If, through the valuation clause, the parties give the valuer a margin of interpretation regarding the material on which the valuation is to be based, the parties also bear the risk that the valuer will interpret the material in a way they are not satisfied with. Therefore, when drafting the valuation clause, the parties to the contract may consider specifying the material on which the valuer is to determine the amount. Proving a 'manifest error' can be difficult and for this reason the contracting parties may also, in the valuation clause, consider specifying what constitutes a 'manifest error'.

The possibility of having an expert decision re-examined is almost non-existent. It is only if the parties to the valuation clause expressly agree that the valuation can be re-examined that it is possible. The valuation can only be re-examined in arbitration since the Swedish ordinary court lacks the authority to act as a 'contract filler'. The parties must therefore appoint an arbitrator in the valuation clause, whose task will be to reconsider the valuation if they are dissatisfied with it. However, the parties to the contract must be aware that a possibility of re-examination means that the expert determination does not become 'final and binding', which may be contrary to the primary purpose of the valuation clause, namely binding the parties to the valuation.

Sammanfattning

Det har länge ansetts vara oklart om expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler kan angripas och hur det i så fall ska göras. Detta arbete fastställer just detta; när och hur expertavgöranden kan angripas, särskilt expertavgöranden som enligt värderingsklausulen är ”slutliga och bindande”. Resultatet i denna uppsats kan därför vara av stort intresse för kommersiella avtalsparter som är bundna av eller författar värderingsklausuler.

Värderingsklausuler medför flera rättsverkningar. Vad gäller de processuella rättsverkningarna får en värderingsklausul som innehåller terminologin ”slutlig och bindande” inte processhinderande rättsverkan. Det gäller i såväl allmän domstol som skiljedomstol. Värderingsklausulen kan däremot få processuell verkan vid en bevisvärdering om tvistlösningsorganet kommer fram till att den är giltig. Värderingsklausulen kan då utgöra ett exklusivt bevismedel. Primärt får dock värderingsklausulen civilrättsliga rättsverkningar, expertavgörandet utgör avtalsutfyllnad som uttrycker partsviljan. Det faktum att expertavgörandet får civilrättsliga rättsverkningar och tolkas som ett avtal påverkar angripbarheten.

Ett expertavgörande som härrör från värderingsklausuler kan främst angripas genom att värderingen överprövas, det vill säga att den ogiltigförklaras eller jämkas med stöd av *avtalslagen* eller avtalsrättsliga principer. En ogiltighetsprövning kan göras när expertförfarandet präglas av såväl materiella som formella brister. För att värderingen ska kunna ogiltigförklaras till följd av materiella brister krävs det att värderingen är ”väsentligen felaktig”. Om värdering ska ogiltigförklaras till följd av formella brister kan klanderregeln i 34 § lag om skiljeförfarande ha en vägledande funktion och tillämpas analogt vid ogiltighetsprövningen.

Det är svårt att avgöra vad som är en ”väsentligen felaktig” värdering. I avtalsklausuler kan det stå att det finns grund för angripande om det föreligger

ett ”manifest error” (”väsentligt fel”). Vad som utgör ett ”väsentligt fel” i expertförfaranden verkar inte ha fastställts i svensk rätt. Undersökningen visar ändå att ett väsentligt fel föreligger om värderingen är så uppenbart felaktig att även experten kan se felet. Om parterna genom värderingsklausulen ger värderingsmannen stort tolkningsutrymme vad gäller materialet som värderingen ska grunda sig på bär parterna också risken för att värderingsmannen tolkar materialet på ett sätt de inte är nöjda med. När värderingsklausulen författas kan avtalsparterna därför överväga att specificera det material som värderingsmannen ska fastställa beloppet på. Att bevisa ett väsentligt fel kan vara svårt och av den anledningen kan avtalsparterna också överväga att i värderingsklausulen specificera vad som ska utgöra ett väsentligt fel.

Möjligheten att få ett expertavgörande omprövat är nästintill obefintlig. Det är endast om parterna i värderingsklausulen uttryckligen kommer överens om att värderingen kan omprövas som det är möjligt. Värderingen kan bara omprövas i skiljeförfarande, allmän domstol saknar behörighet att agera ”avtalsutfyllare”. Parterna måste därför i värderingsklausulen utse en skiljenämnd vars uppdrag blir att ompröva värderingen i det fall det är missnöjda med den. Avtalsparterna ska dock vara medvetna om att en omprövningsmöjlighet medför att expertavgörandet inte blir ”slutligt och bindande” vilket kan strida mot värderingsklausulens primära syfte, nämligen att binda parterna till värderingen.

Förord

För exakt fem år sedan hade jag precis tagit det första steget till vad som skulle visa sig vara mitt livs bästa beslut. Jag hade sökt kursen ”Utvidgad juridisk introduktionskurs” i hopp om att kämpa mig till en eftertraktad plats på juristprogrammet. Det hårda arbetat gav resultat och jag erbjöds en plats på utbildningen med start våren 2018. Jag hade uppnått en dröm som funnits med mig sedan barnsben, att bli jurist. Nu börjar denna oförglömliga tid lida mot sitt slut och det är med stor nyfikenhet, glädje och lite vemodighet jag lämnar Lund bakom mig och går vidare mot att uppfylla nya drömmar.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Lotta Maunsbach för ovärderliga samtal och diskussioner. Jag vill även rikta ett tack till Niklas Berntorp¹, Anders Ingvarsson², Lars Edlund³ och Magnus Forssman⁴ för givande samtal under processens gång avseende värderingsklausulers praktiska användning.⁵ Tack till Matilda för att du alltid tar dig tid att korrekturläsa och peppa mig.

Examensarbetets slutskede innebär också avslutet på många års studier i Lund. För denna tid vill jag rikta ett särskilt tack till Magnus Svensson och ”Nätis”, särskilt Victor. Ni har gjort mina sista år i Lund till mina bästa år i Lund. Vidare vill jag tacka Rebecca, Izabell och Gustav för alla dagar, kvällar och nätter ni har stått vid min sida under utbildningen. Till min familj och Malcolm, tack för att ni alltid finns där och för att ni alltid tror på mig.

Lund, maj 2022

Alexandra Tamm

¹ Advokat vid Advokatfirman Vinge.

² Advokat och delägare vid Mannheimer Swartling Advokatbyrå.

³ Skiljedomare och före detta justitieråd.

⁴ Advokat och delägare vid Wistrand Advokatbyrå.

⁵ Jag vill dock betona att jag ensam står bakom det som skrivs i uppsatsen och bär själv ansvar för eventuella avvikelser eller missbedömningar.

Förkortningar

DAB	Dispute adjudication board
DRB	Dispute review board
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop	Regeringens propositioner
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Vad är det första du tänker på när du hör ordet *värdering*? Kanske är det värdering av en bostad, ett smycke eller en bil. Oavsett vad som dyker upp i ditt huvud bygger du förmodligen upp ett scenario där du får klarlagt vad priset är för en viss sak, tjänst eller dylikt. Den person som gör värderingen har med stor sannolikhet också sakkunskap i ämnet och du tänker därför att du kan förlita dig på dennes värdering. Frågan är hur du skulle reagera om experten gjorde en felaktig värdering eller om du inte var nöjd med värderingen. Skulle du vilja ha möjlighet att få värderingen ändrad eller ogiltigförklarad? Skulle du vilja ha möjlighet att ifrågasätta den expert som fastställt värderingen? Skulle du vilja ha möjlighet att angripa den värdering som kan påverka din ekonomi? Förmodligen besvaras detta jakande. Den möjligheten är dock mycket liten vad gäller värderingar som härrör från värderingsklausuler, särskilt i kommersiella sammanhang.

En värderingsklausul reglerar ett expertförfarande där en värderingsman har till uppdrag att fastställa ett visst belopp hänförligt till ett avtal mellan två parter. Det kan exempelvis röra sig om värdering av aktier, fastställande av ett tillträdesbokslut eller värdering av försäkrad egendom. I kommersiella sammanhang är värderingsklausuler vanligt förekommande.⁶ En expert (värderingsman) anlitas då för att fastställa ett pris som enligt avtalet blir ”slutligt och bindande” för parterna. Genom att värderingen blir ”slutlig och bindande” begränsas också parternas möjlighet att angripa expertavgörandet, värderingen. Det finns dock vissa fall då expertavgörandet skulle kunna angripas men i svensk rätt har det varit oklart när ett expertavgörande kan angripas och hur detta i så fall ska ske. Med tanke på att värderingsklausuler

⁶ Närmare en tredjedel av alla företagsöverlåtelseavtal som skrevs år 2014 innehöll en värderingsklausul. Jfr. Elofsson (2014), s. 645.

är så pass vanligt förekommande finns det starka skäl att utreda när och hur ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul faktiskt kan angripas. En sådan undersökning kommer för det första att skapa klarhet kring en rättslig företeelse som idag är ytterst oklar. För det andra kommer undersökningen att skapa förutsebarhet för parter som inkorporerar värderingsklausuler i avtal. Ett tydligt rättsläge medför att parterna kan förutse rättseffekten av den värdering de blir bundna av. Slutligen kommer undersökningen att ge vägledning till framtida avtalsförfattare som ska upprätta värderingsklausuler. Genom att avtalsförfattare får ökad förståelse om vilken effekt avtalsskrivningar medför kan de också anpassa formuleringarna och på så sätt undvika en oönskad rättsföljd. Av dessa anledningar ämnar denna uppsats utreda när och hur ett expertavgörande kan angripas, särskilt de som härrör från en värderingsklausul i ett kommersiellt avtal.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen avser att undersöka när och hur expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler i kommersiella avtal kan angripas. För att uppnå syftet ämnas följande frågeställningar besvaras:

1. Hur kan expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler angripas genom överprövning?
2. Hur kan expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler angripas genom omprövning?
3. Mot bakgrund av svaren på fråga 1 och 2, är rättsläget avseende möjligheten att angripa expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler klart?

1.3 Metod och material

För att kunna utreda när och hur ett expertavgörande kan angripas (och på så sätt uppnå uppsatsens syfte) krävs en utredning som klargör hur rättsläget ser

ut. På sedvanligt sätt utgår forskningsarbeten som fokuserar på att klargöra rättsläget från en rättsdogmatisk metod.⁷ Denna uppsats utreder därför i första hand vilka rättsverkningar som följer av en värderingsklausul som är ”slutlig och bindande” med stöd av de allmänt accepterade rättskällorna såsom lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin.⁸ Detta för att senare utreda hur ett expertavgörande som härrör från en sådan klausul kan angripas. Därmed kan också sägas att uppsatsen mer deskriptiva kapitel 2–3 präglas av en rättsdogmatisk metod. En viktig distinktion mellan doktrin och de andra rättskällorna är dock att doktrin i grund och botten utgör personliga åsikter.⁹ Detta är särskilt viktigt att ha i åtanke i denna uppsats eftersom värderingsklausuler *per se* inte regleras i lag utan övervägande del av källmaterialet som har använts i undersökningen kommer just från doktrin. Därmed finns också större utrymme att ifrågasätta och problematisera det som stadgas i litteraturen och det som utgör ”gällande rätt”. Det bör också uppmärksammas att användning av doktrin som en rättskälla ibland har ansetts vara något kontroversiellt vilket, enligt exempelvis Dahlman, beror på att doktrinen ska betraktas som ett sakskaäl (en rättshandling följer på grund av god argumentation) och inte som ett auktoritetsskaäl (en rättshandling följer på grund av en rättskälla).¹⁰ Även om doktrinen inte tolkas som en rättskälla är den enligt mig ändå relevant eftersom den kan innehålla väl underbyggda argument för varför de existerade rättskällorna bör tolkas på ett visst sätt.

Det finns dock skaäl att kritisera den rättsdogmatiska metoden. Westberg menar att den rättsdogmatiska metoden inte nödvändigtvis behöver utgöra den primära metoden vid rättsvetenskap. Han uttrycker det som att ”*Det blir som att koka soppa på det som med tiden har blivit en rostig spik, vilket inte fyller någon annan funktion än att tillfredsställa föregångarnas fåfänga behov av att synas i de vetenskapliga spalterna.*”¹¹ Det kan tolkas som att

⁷ Kleineman (2018), s. 21.

⁸ Kleineman (2018), s. 21. Observera dock att värderingsklausuler inte regleras särskilt i lagstiftningen. Däremot kan annan lagstiftning vara tillämplig även i förhållande till värderingsklausuler såsom *lagen om skiljeförfarande* och *avtalslagen*.

⁹ Jfr. Kleineman (2018), s. 28 och 33.

¹⁰ Dahlman (2019), s. 71.

¹¹ Westberg (1992), s. 422–423.

rättsvetenskaplig forskning egentligen borde präglas av andra metoder än den rättsdogmatiska men att den rättsdogmatiska metoden väljs för att det är kutym.¹² Att använda sig av en viss metod enbart på grund av att det är sedvänja leder till en allt för strikt och mallstyrd forskning vilket inte borde vara det primära syftet med rättsvetenskap.¹³ Trots den kritik som kan riktas mot den rättsdogmatiska metoden präglas ändå kapitel 2–3 av denna metod eftersom kapitlen presenterar värderingsklausulen och dess rättsverkningar i förhållande till svensk, gällande rätt.

I det utredande kapitlet 4 undersöker jag hur och när expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler kan angripas. Kapitlet är framarbetat utifrån det som Westberg kallar för den ”*problem- och intresseorienterade ansatsen*” eftersom utredningen tar sin utgångspunkt i att undersöka och analysera en faktisk rättslig företeelse, expertförfarandet.¹⁴ Rättsläget avseende expertavgörandens angripbarhet har ansetts vara oklar. Forskningen och källmaterialet är knappt. Av den anledningen används annat källmaterial än vedertagna rättskällor. Undersökningen har även gjorts genom dialog med praktiker, utredning av underrättspraxis och granskning av utländsk rätt, särskilt den engelska och australiensiska rätten.¹⁵ Kapitel 5 utreder vidare om det källmaterial som finns är tillräckligt starkt för att de identifierade angripandegrunderna ska kunna betraktas som vedertagna och om rättsläget, mot bakgrund av det granskade materialet, egentligen är klart. I och med att värderingsklausulen och expertförfarandet (som är en rättslig företeelse) analyseras mot bakgrund av spritt källmaterial används också den ”*problem- och intresseorienterade ansatsen*”. Somliga skulle säkerligen mena att de undersökande och analyserande kapitlen 4–5 snarare präglas av en

¹² Observera att rättsdogmatiska metod ska användas då forskare och uppsatsförfattare försöker kartlägga och systematisera rättsläget i förhållande till gällande rätt.

¹³ Westberg (1992), s. 424.

¹⁴ Westberg (1992), s. 425.

¹⁵ Vad gäller dialogerna som förts med praktiker tillmäts inte dessa något rättskällevärde. Syftet med samtalen har varit att få förståelse om värderingsklausulers praktiska användning och hur värderingsklausuler används i avtalspraxis. Anledningen till att många analogier har hämtats från England och Australien beror på att s.k. ”expert determinations” (expertavgöranden) är vanligare i dessa länder. Det har skrivits mer i doktrin och finns fler rättsfall att hämta, något som i nationell doktrin har varit en utmaning då det inte finns mycket skrivet i svensk rätt.

rättsdogmatisk analys med en *de lege lata-argumentation* alternativt en rättsanalytisk metod.¹⁶ Vederbörande skulle inte vara helt fel ute. Det handlar ju, som kritikerna säkert tänker, i grund och botten om att analysera rättsläget i förhållande till gällande rätt och fastställa om rättsläget egentligen är klart. Problemet kvarstår dock att rättsläget avseende expertavgörandens angripbarhet har ansetts vara så pass oklart att det faktiskt har varit svårt att säga vad som ens har utgjort gällande rätt. För att kunna analysera gällande rätt borde ett förhållandevis klart rättsläge finnas. Annars kan analysen inte ta avstamp i någon grund. Det uppsatsen gör nu är snarare, likt Westbergs framförda ansats, att granska och analysera en rättslig företeelse som är oklar, nämligen värderingsförfarandet och mot bakgrund av undersökningen fastställa om rättsläget egentligen är klart. Det faktum att det i kapitel 5 fastställs att rättsläget egentligen är klart medför dock att kapitlet även har inslag av ett *de lege lata*-perspektiv.

I redogörelsen för värderingsklausulens användning (kapitel 2) har material hämtats från såväl standardklausuler, vägledningar skrivna av praktiker som doktrin. Detta för att belysa att uppfattningen om hur en värderingsklausul används och vad den har för betydelse i olika avtalssituationer är en allmän uppfattning som är densamma i både praktiken och doktrin. Avsikten är också att påvisa att avtalspraxis har sina brister och att problem avseende angripbarheten till stor del uppstår till följd av standardformuleringar.

Den främsta utmaningen vid författandet av denna uppsats har varit bristen på källmaterial avseende expertavgörandets rättsliga verkan. I svensk doktrin finns inte mycket skrivet om expertavgöranden och dess angripbarhet. Av den anledningen har också utländsk doktrin och praxis använts för att få djupare diskussioner om dagens problematik vad gäller angripbarheten. Jag vill dock uppmärksamma läsaren på att användningen av utländska källor inte innebär att uppsatsen har ett komparativt perspektiv. Syftet med uppsatsen är inte att jämföra olika länders möjlighet att angripa expertavgöranden. Det utländska

¹⁶ Se Kleineman (2018), s. 36 och Sandgren (2018), s. 51.

källmaterialet används snarare för att belysa hur olika frågor relaterade till expertavgöranden och dess angripbarhet har behandlats i andra rättsordningar och om de resonemang som förs där skulle kunna användas i Sverige.

Vad gäller praxis har även detta varit svårt att inhämta. Nästan alla tvister relaterade till expertavgöranden prövas i skiljeförfarande, inte allmän domstol. Om tvisten prövas i skiljedomstol blir skiljedomen ofta föremål för sekretess varvid den blir mycket svår att ta del av.¹⁷ Det är först om skiljedomen klandras och tas upp i allmän domstol som innehållet offentliggörs. Detta har av naturliga skäl påverkat materialinsamlingen vad gäller praxis. Det faktum att det saknas rättskällor såsom prejudikat medför möjligheter för mig som författare att tänka mer fritt och ger större utrymme för egen argumentation och egna reflektioner.

Materialbristen och det oklara rättsläget avseende expertavgöranden har gett upphov till tankeproblem under uppsatsprocessen. Denna problematik har primärt tacklats genom att jag (1) har kontaktat flertalet praktiker och skiljemän inom tvistlösning och företagsförvärv för dialog och tankeutväxling avseende värderingsklausulers praktiska användning och (2) har besökt Stockholms tingsrätt, Svea hovrätt och Riksarkivet i Stockholm för att i domböcker spåra relevanta, klandrade skiljedomar som berört expertavgöranden.¹⁸ Uppsatsens disposition har anpassats efter det material som kunnat användas. Initialt var planen att uppsatsen skulle innehålla ett separat kapitel som endast återgav praxis. På så sätt skulle jag på ett tydligt sätt kunna jämföra doktrin med praxis och utreda de likheter och skillnader som fanns mellan praxis och doktrin. I och med att underlaget var så pass bristfälligt fick jag i stället sammanväva dessa kapitel med varandra och löpande analysera för- och nackdelar med respektive angripandegrund. För

¹⁷ Se dock NJA 2000 s. 538. Parterna måste avtala om tystnadsplikt för att skiljeförfarandet och skiljedomen ska vara sekretessbelagt. Vanligen återfinns däremot en sådan sekretessklausul i skiljeavtalet.

¹⁸ Stockholms tingsrätt och Svea hovrätt valdes ut eftersom dessa domstolar enligt lag blir behöriga vid överprövning av skiljedomar i de fall parterna inte har avtalat om annat, se 43 § *lagen om skiljeförfarande*. Av den anledningen utgick jag från att praxisunderlaget skulle vara större där än vid exempelvis Lunds tingsrätt.

att ge en fördjupad förståelse för de problem värderingsklausuler kan ge upphov till har utländsk praxis och doktrin undersökts för att utreda om de resonemang domstolen och praktiker för i utlandet skulle kunna användas i Sverige. Vad gäller den utländska rätten är det dock viktigt att vara medveten om att utländska domstolars och skiljenämnders behörighet kan skilja sig från svenska domstolar och skiljenämnder genom lag. Som nämnts ovan har en del material inhämtats från engelsk och australiensisk rätt. Det har dock inte gjorts en undersökning av de engelska och australiensiska lagreglerna vad gäller exempelvis skiljeförfarande.¹⁹ Därmed kan också de materiella reglerna om domstolens behörighet att pröva vissa frågor variera. Detta beaktas dock vid undersökningen i uppsatsen då inga av de resonemang som förs enligt min mening är oförenliga med den svenska lagregleringen vad gäller domstolars och skiljenämnders behörighet.

Av avsnitt 1.1 och 1.2 framgår att undersökningen ämnar skapa förutsebarhet för parterna samt ge vägledning till avtalsförfattare vid upprättande av värderingsklausuler. En sådan förutsebarhet skulle innebära att avtalsförfattarna på förhand har förståelse för vilken rättslig effekt en viss formulering kan ge. Därmed kan sägas att uppsatsen å ena sidan präglas av ett partsperspektiv, å andra sidan av ett rättssäkerhetsperspektiv för parterna. Vad gäller partsperspektivet är det just parternas intressen som beaktas i denna uppsats. Utredningen utgår från att parterna ska få vägledning kring när och hur de kan angripa ett expertavgörande. Vad gäller rättssäkerhetsperspektivet för parterna är det just förutsebarheten av värderingsklausulens rättsföljder som utgör de yttre ramarna. För att uppfylla kravet på rättssäkerhet bör parterna ges möjlighet att förebygga oönskade rättsföljder. Det är inte möjligt att förebygga ett hypotetiskt scenario utan att kunna förutse det.

¹⁹ Anledningen till detta är att uppsatsen då snarare skulle få en komparativ prägel vilket inte är syftet. Som nämnts tidigare är syftet med uppsatsen inte att jämföra olika länders möjlighet att angripa expertavgöranden. De utländska källorna används snarare i syfte för att undersöka om de resonemang som förs där kan tillämpas analogt i Sverige.

1.4 Avgränsningar

Denna uppsats utgår från expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler. Denna avgränsning har valts eftersom jag bedömer att denna typ av expertavgöranden har praktisk relevans, särskilt i kommersiella sammanhang. Expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler är, åtminstone i svensk rätt, en vanlig rättslig företeelse.²⁰ Därför finns också ett intresse av att utreda vilken rättslig verkan dessa har och hur ett sådant avgörande kan angripas. Värt att betona i detta skede är att expertavgöranden även kan härröra från andra avtalsklausuler än värderingsklausuler, exempelvis alternativa tvistlösningsklausuler.²¹ Expertavgörandet består då av ett privatdomaravgörande där experten avgör en rättslig tvist mellan parterna.²² Detta arbete kommer inte att behandla privatdomaravgöranden som härrör från alternativa tvistlösningsklausuler utan fokuserar på expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler.

En viktig fråga vad gäller expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler är gränsdragningen mellan en värderingsklausul och skiljeklausul och huruvida värderingsklausulen ska tolkas som en skiljeklausul. Om värderingsklausulen tolkas som en skiljeklausul blir expertavgörandet också en skiljedom.²³ En dåligt upprättad värderingsklausul kan medföra tolkningsproblematik i förhållande till klausulens rättsliga ställning och huruvida den ska tolkas som en skiljeklausul eller inte. Uppsatsen kommer att behandla skillnaden mellan en värderingsklausul och en skiljeklausul samt vikten av att särskilja dessa. Däremot kommer uppsatsen inte beröra frågan om avtalstolkning och hur ett avtalsvillkor ska tolkas när det är oklart om klausulen är en värderingsklausul eller en

²⁰ Elofsson (2014), s. 645.

²¹ Inom exempelvis entreprenadrätten används expertavgöranden genom att avgöra vissa sakfrågor som kan vara av betydelse för det fortsatta entreprenadprojektet. Experterna består då vanligen av en *dispute review board* ”DRB” eller en *dispute adjudication board* ”DAB”.

²² Se *ICC Dispute Board Rules* och *ICC Rules for The Administration of Expert Proceedings* för standardavtal där expertens beslut resulterar i ett privatdomaravgörande.

²³ En skiljedom får rättsverkan och kan endast angripas på processuella grunder.

skiljeklausul. En diskussion kring avtalsstolkning ligger inte inom ramen för denna uppsats och bidrar inte till att uppnå uppsatsens syfte. I stället fokuserar arbetet på hur ett expertavgörande kan angripas i de fall det står klart att värderingsklausulen utgör en värderingsklausul och inte en skiljeklausul.

Genom värderingsklausulen kommer avtalsparterna överens om att en expert ska utföra en värdering. Avtalsparterna upprättar då ett uppdragsavtal med experten avseende hur denne ska utföra värderingen. Det kan i praktiken innebära att avtalsparterna, i det fall de är missnöjda med värderingen, väcker talan mot värderingsmannen och angriper värderingen med stöd av att värderingsmannen har brutit mot uppdragsavtalet. Uppdragsavtalet rör ett annat avtal än det avtal där värderingsklausulen återfinns och därför kommer inte heller uppdragsavtalet att undersökas i detta arbete.

I avsnitt 4.5 lyfts problem som kan uppstå när ena avtalsparten väcker talan mot värderingsmannen till följd av att avtalsparten inte är nöjd med värderingen. Däremot kommer avsnittet inte att presentera lösningar på de identifierade problemen. En sådan utredning skulle kräva ett stort arbete som inte har utrymme i detta arbete. Jag anser dock att avsnittet är av relevans för att uppmärksamma läsaren om problem som kan uppstå när talan väcks mot vissa parter.

När värderingsmannen till följd av värderingsklausulen fastställer värdet på viss egendom beräknas värdet utifrån olika värderingsmetoder. Vilken värderingsmetod som används varierar beroende på vad för egendom det är som ska värderas. Dessa värderingsmetoder kommer inte att diskuteras närmare i arbetet eftersom syftet med uppsatsen är att utreda angripbarheten av expertavgörandet, inte att klargöra processen för fastställandet av värderingen.

1.5 Terminologi

Med *värderingsklausul* åsyftas den klausul där parterna givit uttryck för ett avtal om att ett visst värde ska fastställas med hjälp av en tredje man (*expert/värderingsman*). Värderingsklausulens syfte och praktiska användning redogörs närmare i kapitel 2.

Med *expertförfarande* åsyftas det förfarande som följer av värderingsklausulen. I doktrin har olika termer använts men oavsett terminologi är dess innebörd densamma. Lindskog har använt sig av termen *godmansavtal*.²⁴ Maunsbach har använt sig av termen *privatdomarförfarande*.²⁵ I utlandet kan såväl uttrycken *expert determination* som *definitive determination* användas.²⁶ Det verkar dock inte finnas något vedertaget begrepp som används i engelskan.²⁷ I denna uppsats kommer begreppet *expertförfarande* användas.

Med *expertavgörande* åsyftas det resultat som följer av expertförfarandet och värderingsklausulen. Expertavgörandet är således det fastställda beloppet av den värderade egendomen. Termen expertavgörande är väsentligt i denna uppsats eftersom uppsatsen ämnar utreda huruvida expertavgöranden kan angripas.

När det i uppsatsens skrivs om *värderingsintyg* avses det intyg som ger uttryck för expertavgörandet och det fastställda värdet. Det är vanligt att värderingsmannen meddelar sin värdering genom ett värderingsintyg.

När det i arbetet skrivs om möjligheten att *angripa* ett expertavgörande avses en parts möjlighet att få värderingen över- eller omprövad av skiljedomstol eller allmän domstol. Med *överprövning* avses ogiltigförklaring eller

²⁴ Lindskog (2020), s. 47, not 141. Jfr. även Berglund (1931), s. 121.

²⁵ Maunsbach (2015), s. 153 ff.

²⁶ Lew, Mistelis och Kröll (2003), 1–33 och Freedman och Farrell (2015), s. 1 ff. Jfr. Lindskog (2020), s. 47 not 141–143.

²⁷ Lindskog (2020), s. 47, not 142.

jämkning av värderingen medan *omprövning* avser möjligheten att få en ny värdering som parterna blir bundna av.

Med *huvudavtal* åsyftas det faktiska, materiella, avtal som parterna har ingått med varandra. Detta kan exempelvis vara ett avtal om en företagsöverlåtelse eller ett aktieägaravtal. Ett huvudavtal innehåller alla de materiella villkor som gäller mellan parterna men också andra klausuler såsom värderingsklausuler och/eller tvistlösningsklausuler.

Med *processavtal* avses en processuell överenskommelse mellan två parter där avsikten är att avtala om hur domstolen eller beslutsfattaren ska handlägga och/eller besluta i en särskild fråga. Ett processavtal medför processuella rättsverkningar.

Med *privatdomare* avses en tredje man eller tvistlösningsnämnd, som inte är en skiljenämnd eller domare i allmän domstol, vars uppdrag är att avgöra en rättslig tvist mellan parterna. Privatdomarens avgörande resulterar i ett *privatdomaravgörande* och har sin grund i en tvistlösningsklausul.

När det i arbetet skrivs om *avtalspraxis* avses hur värderingsklausuler normalt är formulerade i kommersiella avtal. Det är sedvänja att avtalsskrivningar har en viss ordalydelse.

1.6 Forskningsläge

I såväl svensk som utländsk rätt finns förhållandevis lite material om värderingsklausulens rättsverkningar och huruvida ett avgörande som härrör från en sådan klausul kan angripas. En ledande artikel inom området är dock Lars Edlunds artikel ”Värderingsklausuler och tillträdesbokslut” i SvJT.²⁸ Artikeln uppmärksammar de problem som kan uppkomma i samband med värderingsklausuler som återfinns i företagsöverlåtelseavtal. Det har dock gått många år sedan artikeln publicerades och det är inte mycket som har

²⁸ SvJT 2007 s. 311.

skrivits i Sverige sedan dess. Frågan har däremot diskuterats mer i utländska sammanhang, särskilt i England och Australien. Framför allt har Clive Freedman och James Farrell granskat expertavgöranden och dess rättsverkningar i ”*Kendall on Expert Determination*”. Visserligen finns det stora skillnader mellan det svenska rättssystemet och det engelska och australienska rättssystemen eftersom Sverige präglas av ett civil law-system medan England och Australien präglas av ett common law-system.²⁹ Detta kan ha betydelse om det i England och Australien finns regelverk mot vilka expertavgöranden ska bedömas. Det kan också finnas skillnader mellan rättssystemen vad gäller synen på partsavtal eller möjligheten att styra över processuella frågor. Jag har ändock gjort bedömningen att detta material kan användas för att belysa hur andra rättsordningar ser på expertavgöranden och huruvida dessa resonemang skulle kunna användas i Sverige mot bakgrund av den svenska rättsordningen.

Expertförfaranden som sådana har dock diskuterats mer på senare år. 2021 disputerade Joel Eriksson vid Lunds universitet med avhandlingen ”*Newer Forms of Contract Based Dispute Resolution. An examination of efficiency-driven procedures in light of traditional adversarial procedures*”. Avhandlingen uppmärksammar expertavgöranden men snarare privatdomaravgöranden som härrör från alternativa tvistlösningsklausuler. Frågan om expertavgöranden hänförliga till värderingsklausuler har ännu inte utretts mera omfattande i svensk rätt. Eftersom det inte finns mycket forskning om expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler får också undersökningen i denna uppsats stor betydelse för en fråga som i praktiken är högst relevant.

1.7 Disposition

Uppsatsens inledande kapitel presenterar arbetets bakomliggande syfte, dess frågeställningar samt metod. I kapitlet finns även kortare avsnitt om terminologi, nödvändiga avgränsningar samt en framställning om

²⁹ Dufwa (1986), s. 39.

forskningsläget avseende expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler. I kapitel två återges syftet med värderingsklausulen och varför den används (avsnitt 2.2.1) samt en redogörelse för vilka kommersiella avtal som normalt innehåller en värderingsklausul, hur dessa värderingsklausuler är formulerade och deras praktiska användning i respektive avtal (avsnitt 2.2.2–2.2.4). Kapitlet avslutas med en redogörelse för vilken avtalsskrivning i värderingsklausulen som ligger till grund för undersökningen i uppsatsen (avsnitt 2.3). Vidare redogör kapitel tre för värderingsklausulens rättsliga verkningar. Först presenteras värderingsklausulens processuella rättsverkningar (avsnitt 3.2). Detta görs i förhållande till såväl allmän domstol som skiljedomstol (avsnitt 3.2.2–3.2.3). Därefter presenteras värderingsklausulens civilrättsliga verkningar (avsnitt 3.3). Det är nödvändigt att klargöra värderingsklausulens rättsverkningar eftersom rättsföljderna får betydelse för hur expertavgörandet som härrör från värderingsklausulen ska kunna angripas. Uppsatsens fjärde kapitel är framför allt det utredande där potentiella angripandegrunder ämnas utrönas. Därmed besvaras frågeställning 1 och 2 i kapitel fyra och genomgående förs en löpande analys om respektive angripandegrund och dess för- och nackdelar. Avsnitt 4.2 och 4.3 utreder möjligheten att angripa expertavgörandet genom överprövning av värderingen på formella respektive materiella grunder. Det vill säga, när finns skäl att ogiltigförklara eller jämka värderingen? Vidare utreds i avsnitt 4.4 möjligheten att angripa expertavgörandet genom omprövning av värderingsbeslutet. I avsnittet diskuteras om och hur en domstol eller skiljenämnd vid en rättslig prövning skulle kunna göra en ny värdering som parterna blir bundna av. Slutligen lyfts i avsnitt 4.5 problem som kan uppstå för respektive part i det fall en värderingstvist uppkommer genom att en talan väcks mot värderingsmannen. I kapitel fem diskuteras den utredning som har gjorts i kapitel fyra i syfte att komma fram till om rättsläget avseende expertavgörandens angripbarhet egentligen är klart. På så sätt besvaras också den tredje och sista frågeställningen. Uppsatsens sjätte och sista kapitel summerar uppsatsens utredning genom att fastställa en slutsats.

2 Vad är en värderingsklausul?

2.1 Inledning

Ofta innehåller kommersiella avtal en värderingsklausul. Värderingsklausulen reglerar situationen där tredje man anlitas för att fastställa ett visst belopp hänförligt till partsavtalet.³⁰ Expertförfarandet, det vill säga processen för framtagande av beloppet på den värderande egendomen, kan skilja sig åt beroende på om värderingsklausulen återfinns i exempelvis ett företagsöverlåtelseavtal eller ett aktieägaravtal. Resultatet av expertförfarandet blir dock detsamma. Resultatet blir ett expertavgörande. I nedanstående avsnitt följer en redogörelse för vilka avtal som normalt innefattar värderingsklausuler samt vad det primära syftet med sådana klausuler är i olika avtal. Avsnittet klargör också vilka värderingsklausuler som ytterst kommer att ligga till grund för denna uppsats.

2.2 När används värderingsklausuler?

2.2.1 Värderingsklausulens syfte

Mer eller mindre alla värderingsklausuler har sin upprinnelse i olika typer av avtal.³¹ Själva värderingsförfarandet (expertförfarandet) kan variera beroende på vad det är för typ av avtal parterna har ingått men syftet med värderingsklausulen är detsamma oavsett avtalsform. Syftet med värderingsklausulen är att fastställa och värdera bestämd egendom hänförlig till partsavtalet. Den slutgiltiga värderingen är expertavgörandet. Genom värderingsklausulen bestämmer parterna att en eller flera värderingsmän (experter) ska få uppdraget att bestämma värdet på viss egendom. Beroende på värderingsklausulens formulering kan expertavgörandet bli en för parterna bindande värdering. Värderingsklausulen återfinns i flera avtalstyper men

³⁰ Widjeskog i Balthasar (2015), s. 598.

³¹ Freedman och Farrell (2015), s. 149.

bland de vanligaste är företagsöverlåtelseavtal, aktieägaravtal och försäkringsavtal.³² Av den anledningen följer nedan en redogörelse för värderingsklausulens praktiska användning i vissa kommersiella avtal.

2.2.2 Företagsöverlåtelseavtal

Vid en företagsöverlåtelse köper ett företag upp ett annat företag.³³ I ett företagsöverlåtelseavtal måste parterna gemensamt värdera målbolaget³⁴ för att kunna fastställa köpeskillingen. Det kan vara svårt att värdera målbolag innan den faktiska överlåtelsen har skett eftersom det kan tillkomma skulder eller kontanta medel som påverkar målbolagets värde fram till tillträdesdagen (det vill säga under en tid efter det att avtalet ingicks).³⁵ Därför är det vanligt att företagsöverlåtelseavtal innehåller en preliminär köpeskillning som senare kan justeras vid tidpunkten för den faktiska överlåtelsen.³⁶ Denna prisjustering säkerställer att förvärvsbolaget köper målbolaget för ett så korrekt pris som möjligt. En justering av köpeskillingen görs genom ett tillträdesbokslut som ska återspegla målbolagets verkliga värde per tillträdesdagen.

Det är i detta skede som värderingsklausulen får betydelse. Det är vanligt att parterna fastställer justeringen av köpeskillingen genom att avtala om att beräkningen av den slutgiltiga köpeskillingen ska avgöras genom ett särskilt värderingsförfarande. Värderingsklausulen fastställer processen för detta förfarande. Ett sådant förfarande består vanligtvis i att en namngiven revisor eller revisionsfirma (expert) utses att, med bindande verkan, värdera bolaget.³⁷ I företagsöverlåtelseavtal utgör värderingsklausulen således en reglering om hur bolaget ska värderas och vem som ska göra det. Expertavgörandet består sedermera av expertens fastställda tillträdesbokslut

³² Jfr. Edlund (2007), s. 311,

³³ För vidare läsning om företagsöverlåtelse se Forssman (2016), s. 12 ff.

³⁴ Målbolaget utgör det bolag som blir uppköpt.

³⁵ Forssman (2016), s. 58.

³⁶ Elofsson (2014), s. 644 och Sevenius (2011), s. 280.

³⁷ Forssman (2016), s. 59.

vilket klargör det slutliga priset för målbolaget dagen för överlåtelsen. Vilken värderingsmetod som används varierar.³⁸

Värderingsklausuler är standardklausuler i företagsöverlåtelseavtal och används i stor utsträckning. Advokat Niklas Elofsson³⁹ gjorde år 2014 en undersökning som visade att en tredjedel av alla företagsöverlåtelseavtal innehöll en värderingsklausul.⁴⁰ Mycket talar för att värderingsklausuler är ännu vanligare idag eftersom antalet företagsöverlåtelser har ökat. Vem eller vilka som ska agera värderingsman varierar och avgörs av parternas avtal. Ibland är det en enskild revisor, ibland ska tillträdesbokslutet upprättas av två revisorer där parterna utser varsin värderingsman. Skulle dessa två revisorer inte komma överens ska en tredje oberoende värderingsman utses. Denna tredje värderingsman ska normalt utses av en oberoende part såsom Stockholms Handelskammare. Oavsett hur konstellationen av värderingsmän ser ut resulterar dock deras värderingar i ett expertavgörande.⁴¹

En värderingsklausul kan formuleras på olika sätt. Nedan följer några exempel på formuleringar:

1. *"Tillträdesbokslutet skall slutligen fastställas av den oberoende revisorn."*⁴²
2. *"Egendomen skall inventeras och värderas av parterna per tillträdesdagen. Kan parterna ej enas om vilka värden som skall gälla,*

³⁸ Experterna kan värdera målbolaget med hjälp av olika värderingsmetoder såsom diskonterade kassaflöden, jämförande värdering, uthållig vinst och substansvärdering. Dessa värderingsmetoder kommer inte att diskuteras närmare eftersom syftet med uppsatsen är att utreda angripbarheten av expertavgörandet, inte klargöra processen för värderingen och expertförfarandet. Se Sevenius (2011), s. 229 ff. för redogörelse kring olika värderingsmetoder vid fastställande av tillträdesbokslut.

³⁹ Advokat vid Advokatfirman Vinge KB Stockholm. Går numera under namnet Niklas Berntorp.

⁴⁰ Elofsson (2014), s. 645.

⁴¹ Edlund (2007), s. 312.

⁴² Jfr. Edlund (2007), s. 313.

skall värdena med bindande verkan för parterna fastställas av en av handelskammaren i Jönköping utsedd värderingsman.”⁴³

3. *”Om parterna inte har avtalat om annat ska [organisation] inom [...] dagar från det att begäran om expertavgörande inkom utse en expert. [Organisation] ska vid utseende av expert särskilt sörja för att experten är oberoende av parterna och har relevant kunskap och erfarenhet för att meddela expertavgörandet samt att experten är tillgänglig.*

Om inte parterna avtalat annat ska experten avge ett skriftligt expertavgörande inom [...] [dagar/veckor/månader] från det att experten utsågs. Avgörandet ska baseras på det underlag parterna har presenterat och expertens sakkunskap.

Avgörandet ska vara bindande för parterna.”⁴⁴

När det i denna uppsats skrivs om värderingsklausuler i företagsöverlåtelseavtal är det klausuler av denna art som åsyftas.

2.2.3 Aktieägaravtal

Värderingsklausuler förekommer även i aktieägaravtal. Syftet är då att reglera hur en delägare ska lösas ut ur bolaget och till vilket värde. Att bestämma värdet på aktier kan vara svårt, framför allt när det rör uppköp av aktier på den privata marknaden eftersom privata aktiers marknadsvärde inte går att avläsa på börsen.⁴⁵ Av den anledningen finns ofta starka skäl att kontraktera en tredje man vars uppdrag är att värdera aktierna.⁴⁶ Den fastställda värderingen utgör sedermera expertavgörandet.

Vem som ska vara värderingsman vid värdering av aktierna kan variera och bestäms ytterst av parternas avtal. Det kan vara målbolagets egen revisor som

⁴³ NJA 1993 s. 436.

⁴⁴ Oldenstam m.fl. (2021), s. 173 ff. (bilaga 2.1).

⁴⁵ Freedman och Farrell (2015), s. 40 och Ramberg (2011), s. 114.

⁴⁶ Ramberg (2011), s. 117.

utses till värderingsman. Fördelen med att ha målbolagets revisor som värderingsman är att denne redan har kunskap om målbolaget sedan tidigare vilket kan medföra lägre kostnader för expertförfarandet.⁴⁷ Annars är det möjligt att, liksom vid fastställande av ett tillträdesbokslut, utse en eller flera oberoende värderingsmän (som ofta är auktoriserade revisorer) som värderar aktierna.⁴⁸

Som nämnts ovan kan det vara mycket svårt att värdera aktier, främst på den privata marknaden. Värdet kan beräknas på ett antal olika sätt. Exempelvis kan värdering ske genom att det görs en avkastningsvärdering av bolaget där det klargörs vad bolagets genomsnittliga årsvinst är under en femårsperiod.⁴⁹ Värdering kan också ske utifrån målbolagets substansvärde, genom hänvisning till företagets förväntade framtida nettokassaflöden eller genom användning av multiplar som beräknar värdet.⁵⁰ Vilken värderingsmetod som bör användas i aktieägaravtal skiljer sig åt mellan olika typer av företag, dess ställning och tillgångar.⁵¹

En värderingsklausul i ett aktieägaravtal kan formuleras på följande sätt:

”In the event that the value of the Shares shall be determined pursuant the agreement, and where the Shareholders cannot agree on the value of the Shares within two weeks from the date when the discussion about the value of Shares was initiated, the value shall, at the request of the party, be finally determined by a committee consisting of two independent valuation officers. (...).

⁴⁷ Ramberg (2011), s. 117.

⁴⁸ Freedman och Farrell (2015), s. 40; Ramberg (2011), s. 117 och Bergman och Moreira (2019), s. 126.

⁴⁹ Ramberg (2011), s. 115.

⁵⁰ Ramberg (2011), s. 115 ff. och Freedman och Farrell (2015), s. 40. För ytterligare värderingsmetoder, se vidare Ramberg (2011), s. 114 ff.

⁵¹ Värderingsmetoden i sig kommer inte behandlas ytterligare i denna uppsats eftersom syftet med uppsatsen är att utreda avgörandet av expertförfarandet, inte expertförfarandet som sådant.

*(...) If the two valuation officers fail to agree on the third valuation officer within seven days, such third valuation officer shall be appointed by the Stockholm Chamber of Commerce at the request of either of the Shareholders. The determined market value shall be final and binding on the parties.*⁵²

Även i detta avtal går det att utläsa att värderingsmännen värdering av aktievärdet ska vara ”slutligt och bindande” för parterna.⁵³ När det i denna uppsats skrivs om värderingsklausuler i aktieägaravtal är det klausuler av denna art som åsyftas.

2.2.4 Andra avtalssammanhang där värderingsklausuler aktualiseras

Värderingsklausuler synes vara vanligast förekommande i företagsöverlåtelseavtal och aktieägaravtal men sådana klausuler förekommer även i andra avtal. Nedan följer en kort redogörelse för olika avtalssammanhang då värderingsklausulen kan bli relevant.

Värderingsklausuler kan återfinnas i vissa försäkringsavtal. I dessa fall kan värderingen exempelvis bestå av att värderingsmannen har att avgöra vilket belopp försäkringspremier och självrisker ska uppgå till.⁵⁴ Värderingsklausulen kan också användas i syfte att fastställa storleken på en försäkrad förlust.⁵⁵ Värderingsklausulen har i dessa sammanhang ofta en likartad formulering som de ovan presenterade varvid en eller flera värderingsmän fastställer ett belopp som blir ”slutligt och bindande” för parterna.

⁵² Avtalsklausulen är framtagen av Erik Brysenius och Advokat Mattias Larsson på Flygia. Standardklausulen går att läsa i sin helhet i Bergman och Moreira (2019), s. 227.

⁵³ När det i denna uppsats redogörs för värderingsklausuler i aktieägaravtal är det klausuler med liknande formuleringar som ovan som åsyftas.

⁵⁴ Se ex. *Halifax Life Ltd v The Equitable Life Assurance Society*, [2007] EWHC 503 (Comm). Jfr. Freedman och Farrell (2015) s. 86.

⁵⁵ Se ex. *Turville Health Inv v Chartis Insurance UK Ltd*, [2012] EWHC 3019 (TCC). Jfr. Freedman och Farrell (2015) s. 86.

Värderingsklausulen kan också användas i andra kommersiella avtal såsom olje- och gasavtal. Expertförfarandet består då i att värderingsmannen fastställer prissättning av olja och gas.⁵⁶ Oavsett vad resulterar expertförfarandet i ett expertavgörande som avtalsparterna blir bundna av, förutsatt att de har kommit överens om att värderingen ska vara slutlig och bindande för dem.

Sammantaget kan sägas att värderingsklausuler används i många olika avtalssammanhang. Det faktum att värderingsklausulen i vissa avtal utgör en standardklausul belyser dess tyngd i kommersiella avtal. Trots detta uppkommer ofta många frågetecken kring dessa värderingsklausuler. Vad är det egentligen som är problematiskt med värderingsklausulen? Jo, det faktum att parterna avtalar om att expertavgörandet ska vara ”slutlig och bindande”.

2.3 Värderingsklausulen som är ”slutlig och bindande”

Som nämnts ovan används värderingsklausuler i många olika typer av avtal och formuleringarna kan variera. Det är dock viktigt att betona att värderingsklausulens resultat inte skiljer sig åt beroende på vilket avtalssammanhang den används i förutsatt att parterna kommit överens om att expertavgörandet ska vara ”slutlig och bindande” för parterna. Oavsett vilket avtal värderingsklausulen finns i resulterar den i ett expertavgörande. I denna uppsats talas därför om värderingsklausuler på ett generellt plan och oberoende av vilken avtalstyp den återfinns i.

Värderingsklausulens formulering kan vara av stor betydelse för dess rättsliga verkan och sedermera för parterna. De exempel som har presenterats i avsnitt 2.2 visar att flera standardklausuler innehåller en formulering som innebär att värderingen (expertavgörandet) blir ”slutlig och bindande” för parterna. Avsikten med en sådan ordalydelse verkar vara att parterna blir bundna av det

⁵⁶ Freedman och Farrell (2015) s. 72.

resultat som värderingsmannen fastställer. Därmed begränsas också deras möjlighet att angripa värderingsmannens beslut vilket kanske inte alltid är önskvärt. För att klargöra huruvida parter kan angripa ett expertavgörande som är ”slutligt och bindande” måste det först klargöras vilken rättslig effekt formuleringen ”slutligt och bindande” medför. I nästkommande kapitel behandlas rättsverkningarna av ett expertavgörande som enligt en värderingsklausul ska vara ”slutlig och bindande”.

3 Värderingsklausulens rättsliga verkningar

3.1 Inledning

Värderingsklausulens rättsliga verkningar har stor betydelse vid angripande av expertavgöranden som härrör från en sådan klausul. Om värderingsklausulen tolkas som ett processavtal medför den processuella rättsföljder. Om värderingsklausulen tolkas som ett civilrättsligt avtal medför den civilrättsliga rättsföljder. För att kunna angripa ett expertavgörande är det därför nödvändigt att veta vilka rättsföljder som aktualiseras eftersom processuella respektive civilrättsliga rättsföljder aktualiserar olika angripandegrunder.

En otydlig eller dåligt formulerad värderingsklausul riskerar att medföra gränsdragningssvårigheter vad gäller värderingsklausulens rättsliga ställning och huruvida värderingsklausulen ska medföra processuella rättsverkningar eller civilrättsliga rättsverkningar.⁵⁷ Som nämnts i kapitel 2 stadgar flera värderingsklausuler att expertavgörandet ska vara ”slutligt och bindande”. I detta kapitel kommer det att fastställas vilken rättslig verkan en värderingsklausul som stadgar att expertavgörandet ska vara ”slutligt och bindande” ska anses ha. Genom ett sådant klagande kommer det som ännu är osäkert kunna utredas, nämligen hur ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul kan angripas.

⁵⁷ Elofsson (2014), s. 645.

3.2 Värderingsklausulens processuella rättsverkningar

3.2.1 Varför kan värderingsklausulen tolkas som ett processavtal?

Med processuell överenskommelse (vidare kallat *processavtal*) avses en överenskommelse mellan två parter där parterna ämnar avtala om hur domstolen eller beslutsfattaren ska handlägga och/eller besluta i en särskild fråga. Processavtal medför processuella rättsverkningar men innehållet kan variera. De kan exempelvis reglera tvistlösningsformen men också frågor relaterade till själva processen inför tvistlösningsorganet.⁵⁸ Vissa processavtal har den processuella rättsverkan att de utgör hinder för process (*processhinder*) medan andra processavtal inte utgör hinder för process. Att ett processavtal medför processhinder innebär att parterna genom avtal begränsar sin rätt att väcka talan rörande avtalet i domstol; de begränsar sin rätt till domstolsprövning.⁵⁹ Om ett processavtal ges processhindrande verkan är inte heller skiljenämnden eller domstolen behörig att pröva de frågor som regleras i avtalet. De processavtal som inte medför hinder för process kan i stället reglera exempelvis vilken bevisning tvistlösningsorganet ska beakta i processen.

En värderingsklausul som innehåller formuleringen ”slutlig och bindande”⁶⁰ kan tolkas som att expertavgörandet, vilket tillkommit som ett resultat av innehållet i en värderingsklausul, ska likställas med en rättskraftigt avgjord dom. En sådan tolkning medför att expertavgörandet inte får prövas på nytt av en domstol eller något annat tvistlösningsorgan och om- eller överprövas

⁵⁸ Se exempelvis Westberg (2021), s. 295; Westberg (2020), s. 72 ff.; Westberg (2005), s. 347, s. 295; Maunsbach (2017), s. 161; Maunsbach (2015), s. 118; Lindskog (2020), s. 48 ff. och Lindblom (2006), s. 123 avseende vad processavtal normalt reglerar.

⁵⁹ Maunsbach (2015), s. 104 och Westberg (2021), s. 296.

⁶⁰ Observera att andra formuleringar än ”slutlig och bindande” kan ha en likadan innebörd i värderingsklausuler. Även andra formulering med samma innebörd innefattas i denna redogörelse.

utan formuleringen ”slutlig och bindande” medför processhinder.⁶¹ Expertavgörandet utgör då ett slutligt beslut i värderingsfrågan. Frågan är om det i svensk rätt är tillåtet att ingå processavtal som skapar processhinder och om en värderingsklausul med formuleringen ”slutlig och bindande” medför processuella rättsverkningar i bemärkelsen att den får processhindrande verkan. Eftersom många värderingstvister prövas genom skiljeförfarande är det också nödvändigt att redogöra för huruvida ett processavtals rättsliga verkan skiljer sig åt om det framställs inför allmän domstol respektive inför en skiljenämnd. Rent praktiskt borde det vara av störst betydelse att klargöra värderingsklausulens rättsliga verkan i skiljeförfaranden eftersom det är där kommersiella tvister oftast prövas.⁶²

3.2.2 Processavtal i allmän domstol

I svensk rätt gäller den sedan länge allmänna principen att processavtal i regel inte är giltiga om det inte finns lagstöd för motsatsen.⁶³ Detta har i doktrin kallats för ”*den processuella ogiltighetsprincipen*”.⁶⁴ Parter har därför endast möjlighet att påverka domstolsprocessen, dess handläggning och beslutsfattande om det finns stöd i lag för detta. Ett processavtal som saknar stöd i lag är således ogiltigt. Den processuella ogiltighetsprincipens orubblighet har dock varit föremål för många diskussioner i svensk rätt.

Mycket talar för den processuella ogiltighetsprincipens starka ställning. Den kom först till uttryck i Lagrådets yttrande i samband med framarbetning av *rättegångsbalken* (1942:740).⁶⁵ Principen har även stöd i senare förarbeten där det klart framgår att processavtal i regel är ogiltiga om inte annat

⁶¹ Jfr. 17 kap. 11 § *rättegångsbalken* (1942:740) och principen om *res judicata*.

⁶² Westberg och Maunsbach (2021), s. 53.

⁶³ Westberg (2021), s. 295; Maunsbach (2015), s. 100; Ekelöf m.fl. (2015), s. 14 och Westberg (2020), s. 107 ff.

⁶⁴ Se Maunsbach (2015), s. 100 ff. Jfr. Samuelsson (2016), s. 470 och Lindskog (2020), s. 62, not 213. Namnet ”den processuella ogiltighetsprincipen” används inte av alla i doktrin men kommer att användas som uttryck för principen i denna uppsats.

⁶⁵ Prop. 1942 nr. 5 s. 233 och SOU 1938:44 s. 509.

föreskrivs.⁶⁶ Att principen har erkänts av lagstiftaren menar många stärker principens dignitet.⁶⁷ Även Högsta domstolen ("HD") har i flera fall erkänt den processuella ogiltighetsprincipen.⁶⁸ Det finns dock fall då HD snarare har avvikit från principen, särskilt i *NJA 1994 s. 712 (I–III)*. I målen (*I–III*) diskuterade inte domstolen huruvida processavtal som skapar processhinder är att betrakta som ogiltiga utan lagstöd. I stället verkar målen ha avgjorts med stöd av 36 § *avtalslagen* (1915:218).⁶⁹ Det är inte helt klart om HD har tolkat de tvistade klausulerna som civilrättsliga eller processrättsliga. Eftersom HD avgjort målen med stöd av 36 § *avtalslagen* verkar domsluten ha fattats på civilrättslig grund snarare än processrättslig grund vilket gör det svårt att förstå om klausulerna ska anses ha civilrättslig verkan eller processrättslig verkan. Rättsfallen har varit högst omdiskuterade i doktrin och anses generellt tillmätas ett lågt prejudikatvärde.⁷⁰

Även om många förespråkar den processuella ogiltighetsprincipen finns det de som kritiserar den. Kritikerna förefaller inte avfärda principen i sin helhet utan menar snarare att endast vissa processavtal ska omfattas av principen medan andra ska vara giltiga och få rättsverkan.⁷¹ De menar att ett processavtal är giltigt under förutsättning att inskränkningen inte är så pass oskälig att avtalet är överksamt.⁷² Det synsättet kan ha stöd av det faktum att senare förarbeten ger uttryck för att "*processuella överenskommelser som innebär att en part avsäger sig rätten till domstolsprövning i regel är ogiltiga,*

⁶⁶ Se prop. 2014/15:128 s. 51: "*Det kan konstateras att det enligt svensk rätt anses att processuella överenskommelser som innebär att en part avsäger sig rätten till domstolsprövning i regel är ogiltiga, om inte annat särskilt föreskrivs.*" Se också prop. 2010/11:128 s. 43: "*Enligt en grundläggande princip i svensk rättsordning anses nämligen processuella överenskommelser som innebär att en part avsäger sig rätten till domstolsprövning som regel vara ogiltiga, om inte annat särskilt föreskrivs.*"

⁶⁷ Westberg (2021), s. 295; Maunsbach (2015), s. 100; Ekelöf m.fl (2015), s. 14 och Westberg (2020), s. 107 ff.

⁶⁸ Se exempelvis SvJT 1950 s. 272; NJA 1958 s. 654 och NJA 1971 s. 453.

⁶⁹ I *NJA 1994 s. 712 II* anförde HD till och med att det inte stod i strid mot *EKMR* och *regeringsformen* (1974:152) att de enskilda parterna avtalade bort rätten till domstolsprövning vilket helt går emot den processuella ogiltighetsprincipen grundkärna.

⁷⁰ Se exempelvis Maunsbach (2015), s. 130 ff.; Heuman (2006), s. 60 ff.; Lindskog (2020), s. 61 och Westberg (2005), s. 355 ff.

⁷¹ Heuman (2006), s. 59 ff. och Lindell (2021), s. 145 ff.

⁷² Heuman (2006), s. 59 och Lindell (2012), s. 118. Lindell har senare utvecklat sina resonemang om fördelarna med processavtal, se Lindell (2021), s. 147–148.

om inte annat särskilt föreskrivs.”⁷³ Genom att det i propositionen uttrycks att den processuella ogiltighetsprincipen ”i regel” gäller kan det argumenteras för att den inte är undantagslös.⁷⁴ De processavtal som förespråkas vara tillåtna rör främst bevisföring i en pågående process. Det kan exempelvis handla om avtal som inskränker parternas bevisföring eller avtal om bevisbördans fördelning.⁷⁵ Det kan också handla om avtal som stadgar att parterna endast får åberopa avtalstexten som bevisning och att muntliga tillägg som modifierar, utökar eller motsäger avtalets innehåll ska bortses från.⁷⁶ Däremot verkar det inte finnas förespråkare för att processavtal ska utgöra processhinder om de åberopas inför domstol. Processavtal som skapar processhinder ska anses utgöra ett oskäligt avtalsvillkor och därmed betraktas som overksam.⁷⁷ Avtalsvillkor som innebär att parterna försöker begränsa rätten till domstolsprövning kommer således inte beaktas i en tvist utan kan ändå åberopas inför domstol och prövas.

Processavtal som medför processhinder inskränker parternas grundläggande rättigheter som skyddas i både svensk- och Europarätt.⁷⁸ En sådan inskränkning utgör ett allvarligt intrång i parternas rätt till domstolsprövning eftersom avtalets processhindrande verkan innebär att parterna avstår helt från domstolsprövning vilket är oskäligt. Det enda tillfället då parter kan avtala om att avstå helt från domstolsprövning är när de i stället reglerar att en eventuell framtida tvist ska lösas genom en alternativ tvistlösningsform som i sin tur har stöd i lag. I svensk rätt erkänns endast skiljeförfarande som alternativ tvistlösningsform genom *lag (1999:116) om skiljeförfarande*. Av den anledningen erkänns endast skiljeavtal som giltiga processavtal i den mån

⁷³ Prop. 2014/15:128 s. 51.

⁷⁴ Jfr. Samuelsson (2016), s. 471, not 3.

⁷⁵ Lindell (2021), s. 146; Lindell (1988), s. 128 och Heuman (2011), s. 338.

⁷⁶ Hellner (1993), s. 185 ff. och Heuman (2011), s. 60. Jfr. det som i angloamerikansk rätt kallas för ”*The parol evidence rule*”, se ex. *Lord Morris i Bank of Australasia v Palmer* [1897] A C 540, s. 545.

⁷⁷ Se exempelvis Lindell (2021), s. 145; Westberg (2021), s. 295; Maunsbach (2015), s. 100; Ekelöf m.fl. (2015), s. 14 och Westberg (2020), s. 107 ff. Jfr. Heuman (2006), s. 59.

⁷⁸ Jfr. 2 kap. 11 § *regeringsformen* och artikel 6 (1) *EKMR*. *EKMR* gäller som lag i Sverige och inkorporerades genom *lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*.

de skapar processhinder.⁷⁹ Det faktum att processavtal som får processhindrande rättsverkan ska anses vara oskäligen är, med undantag för skiljeavtal, förenligt med reglerna i artikel 6 (1) *EKMR* och 2 kap. 11 § andra stycket *regeringsformen* samt konventionspraxis.⁸⁰ För att skiljeavtal ska utgöra ett processhinder i allmän domstol måste det vara otvetydigt att parterna avser pröva framtida tvister genom skiljeförfarande och att parterna tydligt avstår från domstolsprövning i allmän domstol.⁸¹ Detta borde dock inte medföra några större problem så länge partsavsikten tydligt framgår av avtalsklausulen.⁸²

Eftersom processavtal som medför processhindrande verkan är oskäligen (med undantag för skiljeavtal) ska inte heller en värderingsklausul som stadgar att expertavgörandet är ”slutligt och bindande” ha någon processhindrande rättsverkan. Ett sådant synsätt skulle även accepteras av de som ifrågasätter den processuella ogiltighetsprincipens orubblighet eftersom rättsföljden är oskäligen och därför överksam. Det innebär också att värderingsklausuler som stipulerar att expertavgörandet inte får angripas genom rättsligt förfarande är utan verkan.⁸³ Detta är förenligt med den processuella ogiltighetsprincipen eftersom det saknas lagstöd för en sådan rättsverkan.

3.2.3 Processavtal i skiljeförfaranden

En stor skillnad mellan skiljeförfaranden och prövning i allmän domstol är att partsautonomin väger tyngre i skiljeförfaranden.⁸⁴ Partsautonomins princip har stor betydelse vid skiljeförfaranden eftersom skiljemännen inte bör fatta

⁷⁹ Se 4 § *lag om skiljeförfarande*. Jfr. Heuman (1999), s. 175.

⁸⁰ Vad gäller konventionspraxis rörande rätten till domstolsprövning se särskilt *Ashingdane mot Förenade Konungariket*, dom den 28 maj 1985, p. 57; *Fayed mot Förenade Konungariket*, dom den 21 september 1994, p. 65; *Fogarty mot Förenade Konungariket*, dom den 21 november 2001, p. 33 och *Mikhaylenko mot Ukraina*, dom den 30 maj 2013, p. 31. Att skiljeavtal erkänns som giltigt processhinder framgår av *Suovaniemi mot Finland*, beslut den 23 februari 1999.

⁸¹ Maunsbach (2015), s. 111. Jfr. *Neumeister mot Österrike*, dom den 7 maj 1974 p. 36.

⁸² Problem kan dock uppstå när avtalsklausulen är dåligt formulerad och det inte tydligt framgår om parternas avtalade processföring *de facto* har stöd i lag eller inte. Se Heuman (1999) Red. Hertzman m.fl., s. 183.

⁸³ Se Lindskog (2020), s. 53.

⁸⁴ 21 § *lag om skiljeförfarande*; prop. 2017/18:257 s. 25; prop. 1998/99:35 s. 42; Heuman (1999), s. 156 och Lindskog (2020), s. 46.

viktiga processuella beslut utan att parterna får uttala sig om hur de vill att tvisten ska handläggas.⁸⁵ Det innebär att parterna, till följd av den stora avtalsfriheten, har större möjligheter att genom avtal påverka förfarandet, dess handläggning och de regler som gäller för bevisupptagning.⁸⁶ Eftersom partsautonomin väger tyngre i skiljeförfaranden är frågan om värderingsklausulens processuella rättsverkningar skiljer sig i skiljeförfaranden mot rättsverkningarna i allmän domstol. Det vill säga, medför värderingsklausulen processhindrande rättsverkan i skiljeförfarande? I så fall är skiljenämnden bundna av att följa parternas riktlinjer.⁸⁷ Parternas avtalsfrihet kan tänkas vidgas ytterligare genom att *lagen om skiljeförfarande* presumeras vara dispositiv. I lagen återfinns dels regler som explicit anger att parterna kan komma överens om annat än det som regleras i lagrummet, dels regler som saknar en sådan formulering. Detta ska dock inte tolkas så att de lagrum som saknar en sådan explicit formulering ska presumeras ha motsatt betydelse, det vill säga att de ska presumeras vara tvingande.⁸⁸ Lagtexten behöver inte uttryckligen ange att parterna kan avtala om annat för att parterna ska kunna disponera över förfarandet vilket vidgar avtalsfriheten.

Även om avtalsfriheten är omfattande så är den inte villkorslös, det finns vissa begränsningar.⁸⁹ Avtalsfriheten kan inskränkas om parternas överenskommelse anses ha för stor påverkan på rättssäkerheten i förfarandet. Det innebär att de regler i *lagen om skiljeförfarande* som är grundläggande för rättssäkerheten också kan betraktas som tvingande.⁹⁰ Det måste finnas en balans mellan partsautonomin och rättssäkerhetsintresset.⁹¹ Ur ett rättssäkerhetsperspektiv ska tre saker beaktas i förhållande till parterna: (1)

⁸⁵ Heuman (1999), s. 267.

⁸⁶ Balthasar (2015), s. 10 och Kvart och Olsson (2012), s. 37.

⁸⁷ Om skiljenämnden avviker från parternas riktlinjer kan den begå handläggningsfel vilket utgör grund för klander, se 34 § första stycket första och tredje punkten, 6 § *lag om skiljeförfarande* och NJA 2009 s. 128 ”Soyak”. Se även SOU 1994:81 s. 175 ff.; prop. 1998/99:35 s. 143 och 145; prop. 2017/18:257 s. 49; Madsen (2020), s. 376 ff. och Lindskog (2020), s. 936 ff. En eventuell klandertalan tas dock endast upp till prövning om det står klart att handläggningsfelet har inverkat negativt på målets utgång, se NJA 2019 s. 171 p. 32 ”Belgor”.

⁸⁸ SOU 1994:81 s. 255; prop. 1998/99:35 s. 43 och Heuman (1999), s. 271.

⁸⁹ Lindskog (2020), s. 65; Maunsbach (2015), s. 144 och Heuman (1999), s. 269.

⁹⁰ Maunsbach (2015), s. 149 och Lindskog (2020), s. 38, not 95.

⁹¹ Lindskog (2020), s. 65, not 224.

parternas rätt att behandlas lika, (2) att parterna ges tillfälle att framföra sin talan och (3) att förfarandet är transparent och rimligt förutsebart.⁹² Hur förhåller sig då en värderingsklausul innehållande formuleringen ”slutlig och bindande” till lagstiftningen och rättssäkerhetsintresset? Är en processuell rättsföljd som medför processhinder så pass ingripande att avtalsfriheten kan inskränkas?

Med stöd av det som nämns ovan kan ett processavtal vara fullt gällande och få processuella rättseffekter i ett skiljeförfarande så länge rättssäkerheten inte inskränks. Om ett processavtal ges processhindrande verkan så inskränks dock parternas rättssäkerhetsintresse eftersom rätten till domstolsprövning begränsas.⁹³ Om parterna inte kan väcka talan i vare sig domstol eller skiljedomstol finns inga judiciella tvistlösningsorgan kvar att välja mellan. Därför ska inte heller en värderingsklausul som anger att expertavgörandet ska vara ”slutlig och bindande” medföra processhinder i skiljeförfaranden. Det är endast processavtal som anses vara rättssäkra som får rättsverkan i skiljeförfaranden, exempelvis processavtal som reglerar formerna för skiljeförfarandet eller bevisfrågor.⁹⁴ Dessa begränsas endast i den mån avtalet inte anses vara rättssäkert.⁹⁵

När en värderingsman har fastställt värdet av den värderade egendomen kan detta expertavgörande också tolkas som ett exklusivt bevismedel, under förutsättning att avgörandet åberopas som bevisning.⁹⁶ Expertavgörandet utgör ett exklusivt bevis över vad parterna har kommit överens om och eventuell motbevisning ska därför inte tillmätas något värde, eller åtminstone

⁹² Lindskog (2020), s. 66. Exempelvis utgör 6 § *lag om skiljeförfarande* angående skiljeavtal och konsumenttvist samt 25 § tredje stycket *lag om skiljeförfarande* om användningen av ed, sanningsförsäkran, vite och tvångsmedel tvingande bestämmelser och får således inte avtalas bort, se Westberg och Maunsbach (2021), s. 57.

⁹³ Se den diskussion som har förts avseende rättssäkerheten i avsnitt 3.2.2.

⁹⁴ Lindskog (2020), s. 48, 56 och 733. Se också Maunsbach (2015), s. 273; Heuman (2011), s. 336 ff.; Mehren och Salomon (2003), s. 285–294 och Hobér (2021), s. 205.

⁹⁵ Lindskog (2020), s. 734. Ett processavtal som ej anses vara rättssäkert är exempelvis om parterna avtalar om att de över huvud taget inte får åberopa någon bevisning, jfr. Heuman (1999) s. 274.

⁹⁶ Lindskog (2020), s. 735.

ett väldigt lågt värde.⁹⁷ På så sätt medför också värderingsklausulen processuell rättsverkan i den bemärkelsen att den påverkar bevisföringen i skiljeförfarandet.

Sammantaget kan därför sägas att värderingsklausulen i viss mån får processuell rättsverkan i ett skiljeförfarande. Den får rättsverkan genom att den påverkar bevisföringen i målet. Värderingsklausulen får däremot inte rättsverkan på så sätt att den medför ett hinder mot att väcka talan i skiljedomstol.

3.2.4 Sammantagen bedömning

En värderingsklausul som stadgar att expertavgörandet ska vara ”slutligt och bindande” medför i regel inte några processuella rättsverkningar i den mån att den skapar processhinder. Detta gäller i såväl allmän domstol som skiljedomstol. Det saknas stöd i lag för sådan giltighet och inskränker parternas rätt till domstolsprövning. Detta synsätt är förenligt med praxis, doktrin, förarbeten och Europarätt. Däremot kan värderingsklausulen få processuella rättsverkningar på andra sätt, särskilt i skiljeförfaranden där partsautonomin väger tyngre. I skiljeförfarandet kan skiljenämnden, beroende på vad parterna i övrigt har avtalat om, komma att bli bundna av expertavgörandet då det anses utgöra ett exklusivt bevismedel. Detta aktualiserar frågan vilken civilrättslig verkan värderingsklausulen ska ha i såväl allmän domstol som skiljedomstol. Dess civilrättsliga ställning kan påverka möjligheterna att angripa expertavgörandet. Av den anledningen ska det i avsnitt 3.3 klargöras hur vilken civilrättslig effekt som en värderingsklausul.

⁹⁷ Heuman (1999), s. 51. Detta beror på att parterna är civilrättsligt bundna av värderingen. Se mer om värderingsklausulens civilrättsliga rättsverkningar i avsnitt 3.3.

3.3 Värderingsklausulens civilrättsliga verkan

3.3.1 Värderingsklausulen och avtalsrättsliga principer

Ett avtals primära syfte är att binda parterna till en rättslig relation.⁹⁸ Svensk avtalsrätt och grunden för en rättslig relation präglas primärt av tre ledande principer: (1) principen om avtalsfrihet, (2) principen om avtalsbundenhet och (3) skyddsprincipen.⁹⁹ Dessa principer är tillämpliga på alla partsavtal.

Principen om avtalsfrihet innebär att en part kan ingå avtal när denne vill och med vem denne vill. Den innebär också att parterna är fria att bestämma avtalets innehåll.¹⁰⁰ Avtalsfriheten är inte orubblig utan kan begränsas på olika sätt, exempelvis genom ogiltighetsreglerna i 3 kap. *avtalslagen* (1915:218). Som utgångspunkt är avtalsfriheten dock omfattande. Principen om avtalsfrihet har stor betydelse för vilken rättslig verkan en värderingsklausul har i en specifik avtalsrelation. Det är parterna som bestämmer hur värderingen ska gå till och om expertavgörandet ska vara bindande för dem.

Principen om avtalsbundenhet, *pacta sunt servanda*, innebär att parterna är bundna av de avtal som de självmant ingår.¹⁰¹ Det finns av naturliga skäl ett intresse av att hålla avtalslöften och därför är också avtalsbundenheten förenad med rättsliga sanktioner.¹⁰²

Skyddsprincipen inbegriper en allmän rättspolitisk strävan att säkra skydd för svagare avtalsparter.¹⁰³ Principen syftar till att balansera ut jämvikten i ett

⁹⁸ Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz (2016), s. 27.

⁹⁹ Taxell (1987), s. 30 och Ramberg och Ramberg (2019), s. 32 ff.

¹⁰⁰ Taxell (1987), s. 34 och Ramberg och Ramberg (2019), s. 33.

¹⁰¹ Taxell (1987), s. 35 och Ramberg och Ramberg (2019), s. 33–34.

¹⁰² Ramberg och Ramberg (2019), s. 35.

¹⁰³ Taxell (1987), s. 39.

obalanserat avtalsförhållande.¹⁰⁴ Oftast upprättas värderingsklausuler av kommersiella avtalsparter. I kommersiella rättsförhållanden finns mer sällan underlägsen part eftersom parterna besitter hög kompetens och är ekonomiskt starka. Skyddsprincipen får därför inte lika stor betydelse i kommersiella sammanhang.¹⁰⁵

Sammantaget kan sägas att en värderingsklausul som är ”slutlig och bindande” indikerar att parterna åsyftat att värderingen ska ge upphov till civilrättslig bundenhet och vara slutgiltigt gällande mellan dem. Värderingsklausulen är därför civilrättsligt giltig med stöd av allmänna avtalsrättsliga principer. Att värderingsklausulen är en materiell klausul påverkar också dess rättsverkningar när expertavgörandet som härrör från klausulen som är ”slutlig och bindande”.

3.3.2 Är parterna civilrättsligt bundna av expertavgörandet?

I och med att värderingsklausulen är ett civilrättsligt avtal är det också skäligt att expertavgörandet som härrör från värderingsklausulen får civilrättslig verkan. Genom värderingsklausulen ger parterna tredje man (experten) uppdraget att värdera viss egendom och fastställa ett visst belopp. Det innebär att expertavgörandet utgör en för parterna avtalsrättsligt bindande avtalsutfyllnad där utfyllnaden har samma rättsliga ställning som om parterna själva skulle ha kommit överens om värderingen.¹⁰⁶ Genom värderingsklausulen ges experten behörighet att binda parterna genom sitt avgörande. Westberg kallar detta för en slags ”fullmaktskonstruktion” där tredje man får mandat att företa en bindande rättshandling för

¹⁰⁴ Taxell (1987), s. 41.

¹⁰⁵ Givetvis måste det göras en bedömning i det enskilda fallet.

¹⁰⁶ Edlund (2007), s. 317; Lindskog (2020), s. 49; Freedman och Farrell (2015), s. 296; Westberg (2008), s. 599; Eriksson (2021), s. 233 och Maunsbach (2015), s. 292. Se även NJA 2001 s. 511 där HD konstaterade att ett expertavgörande ibland kan ha karaktären av en tvistlösningsklausul snarare än en reglering kring avtalsutfyllnad. Detta utgör dock inte ett hinder mot att avgörandet har avtalskaraktär. Jfr NJA 1913 s. 553. Se också Stockholm tingsrätt dom T 3346–15 meddelad den 2017-01-18.

fullmaktsgivaren (avtalsparterna).¹⁰⁷ Det faktum att många internationella standardavtal fastställer att expertavgöranden är ”slutliga och bindande” för parterna talar för att parterna ska bli civilrättsligt bundna av expertavgörandet.¹⁰⁸ Formuleringens breda användning kan visa på att expertavgörandets civilrättsliga verkan är allmänt accepterad.

En värderingsklausul som fastställer att värderingen ska vara ”slutlig och bindande” medför således att parterna blir civilrättsligt bundna av värderingen.¹⁰⁹ Detta tar sin grund i den allmänna principen om avtalsfriheten och att parterna är fria att välja hur de vill att expertförfarandet ska gå till. Det är dock endast avtalsparterna som kan bli bundna av avtalet, värderingen kan inte binda en tredje part som ej gått med på denna typ av värderingsförfarande.¹¹⁰ Eftersom expertavgörandet är ett för parterna bindande avtal saknar det i regel också rättskraft och verkställbarhet.¹¹¹

I avsnitt 3.2.1 har det fastställts att en värderingsklausul som stadgar att expertavgörandet ska vara ”slutligt och bindande” inte medför någon processhindrande verkan, däremot kan den få rättsverkan om expertavgörandet åberopas som bevisning inför domstolen eller en skiljenämnd.¹¹² Frågan är därför om expertavgörandet kan medföra ett sakprövningshinder. Ponera att avtalspart 1 väcker talan mot avtalspart 2 i domstol och yrkar att domstolen ska ogiltigförklara expertavgörandet som härrör från värderingsklausulen. Avtalspart 1 är inte nöjd med värderingen och menar att värdet av egendomen har värderats för lågt. Avtalspart 2 åberopar sedermera expertavgörandet och värderingsklausulen som bevismaterial för att visa att värderingen inte ska kunna prövas på nytt utan

¹⁰⁷ Westberg (2008), s. 602.

¹⁰⁸ Se AOE Rules for ED, section 5.5; CEDR Model ED Agreement, section 2; SIA ED Rules, section 5; ICAEW Rules for ED, section 1.5.5; IAMA ED Rules, section 3.2.

¹⁰⁹ Edlund (2007), s. 317.

¹¹⁰ Freedman och Farrell (2015), s. 296. Jfr. *Savcor Pty Ltd v State of New South Wales* [2001] NSWSC 596. Ett fall då en tredje part kan komma att bli bunden är exempelvis i ett hyresprövningsbeslut varvid prövningen kan vara relevant för andra personer såsom hyresgästen, se Freedman och Farrell (2015), s. 296.

¹¹¹ Westberg (2008), s. 599; Lindskog (2020), s. 49 och Widjeskog i Balthasar (2015), s. 598.

¹¹² Heuman (2006), s. 58.

den är ”slutlig och bindande”. Kan expertavgörandet ”spärra” en prövning av avtalsparts 1 talan?

Eftersom det inte finns något hinder mot att ta upp en talan avseende värderingen i domstol eller skiljedomstol kommer talan inte att avvisas utan parterna har rätt att få den materiella rätten prövad.¹¹³ I och med att expertavgörandet utgör civilrättsligt giltig avtalsutfyllnad är domstolen respektive skiljenämnden också skyldig att beakta expertavgörandet vid sakprövningen (under förutsättning att någon av parterna åberopar det som bevisning).¹¹⁴ Att expertavgörandet utgör en sakprövningsspärr innebär att avgörandet får betydelse för den materiella prövningen.¹¹⁵ Om avtalspart 1 inte är nöjd med värderingen och anser att värdet på den värderade egendomen ska vara något annat är domstolen skyldig att beakta expertavgörandet eftersom detta utgör ett för parterna bindande avtal, förutsatt att domstolen kommer fram till att avtalet är giltigt och avgörandet är civilrättsligt bindande. Om avtalspart 2 åberopar att det finns ett bindande avtal mellan parterna om värdet (expertavgörandet) måste ju avtalspart 1 lyckas bevisa för domstolen att avtalet av någon anledning inte ska gälla, i annat fall står värderingen fast. Parterna har gått med på en sådan effekt när de beslutat att värdering ska ske av tredje man. Avtalsinnehållet har företrädare i förhållande till dispositiv rätt och tvisten måste således avgöras mot bakgrund av avtalsinnehållet.¹¹⁶ Om domstolen anser att värderingsklausulen och expertavgörandet är giltiga kan därför expertavgörandet ”spärra” sakprövningen varvid talan ogillas.¹¹⁷

Sammanfattningsvis utgör expertavgörandet avtalsutfyllnad som binder parterna på samma sätt som om de själva fastställt värderingen i avtalet och därmed får expertavgörandet civilrättslig verkan. Det borde innebära att avtalsrättsliga regler och principer blir tillämpliga vid angripande av

¹¹³ Maunsbach (2017), s. 166. Jfr. SOU 1994:99 del A, s. 40 ff.

¹¹⁴ 17 kap. 3 § rättegångsbalken. Jfr. Lindskog (2020), s. 282 vad gäller dispositionsprincipen i förhållande till skiljeförfaranden.

¹¹⁵ Maunsbach (2015), s. 45 ff. och Maunsbach (2017), s. 172.

¹¹⁶ Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz (2016), s. 28.

¹¹⁷ Jfr. Maunsbach (2017), s. 167.

expertavgörandet. Frågor som aktualiseras avseende expertavgörandets materiella giltighet är om det finns några gränser för hur långtgående avtalsutfyllnaden kan vara. Kan avtalsutfyllnaden bli så pass långtgående att det öppnas upp ett fönster för materiell över- eller omprövning? När går det egentligen att överpröva eller ompröva ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul? Dessa frågor besvaras nedan i kapitel 4.

4 Expertavgörandets angripbarhet

4.1 Inledning

Eftersom expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler utgör bindande avtalsutfyllnad för parterna uppstår frågan hur parterna ska förhålla sig till en värdering som enligt klausulen är ”slutlig och bindande” i det fall de anser att värderingen är felaktig. I praktiken uppkommer frågan om möjligheten att angripa ett expertavgörande primärt när en av parterna inte är nöjd med det beslut som experten har fastställt.¹¹⁸ I detta kapitel undersöks möjligheten att angripa den värdering som har gjorts av värderingsmannen. En part som inte är nöjd med värderingen kan väcka talan mot såväl motparten i avtalet som värderingsmannen, men vanligast borde vara att väcka talan mot motparten.¹¹⁹ En talan mot värderingsmannen väcks vanligen genom att angripa uppdragsavtalet.¹²⁰ När talan ska väckas får käranden dock göra en bedömning i det enskilda fallet vilken part denne önskar väcka talan mot. Grunderna för talan kan variera men jag försöker i detta avsnitt utröna vilka angripandegrunder som står till buds för en missnöjd part och samtidigt diskutera för- och nackdelar med de olika angripandegrunderna. Avsnitt 4.2 och 4.3 utreder tänkbara angripandegrunder när det föreligger formella respektive materiella brister i förhållande till expertavgörandet och expertförfarandet samt hur dessa brister kan medföra en möjlighet att överpröva expertavgörandet. Vidare utreds i avsnitt 4.4 möjligheten att angripa expertavgörandet genom omprövning av värderingsbeslutet. I avsnittet diskuteras om och hur en domstol eller skiljenämnd vid en rättslig prövning skulle kunna göra en ny värdering som parterna blir bundna av.

¹¹⁸ Jones (1997), s. 222.

¹¹⁹ Freedman och Farrell (2015), s. 321.

¹²⁰ I och med att uppdragsavtalet inte behandlas i uppsatsen kommer detta kapitel fokusera på angripandegrunder i förhållande till huvudavtalet.

Slutligen lyfts i avsnitt 4.5 problem som kan uppstå för respektive part i det fall en värderingstvist uppkommer genom att en talan väcks mot värderingsmannen.

4.2 Angripbarhet vid formella brister

4.2.1 Vad innebär det att angripa ett avgörande på processuella grunder?

Ett avgörande angrips på processuella grunder om det föreligger formella fel under expertförfarandet, exempelvis att det under expertförfarandet har begåtts någon form av handläggningsfel i förhållande till gällande förfaranderegler vilket har påverkat utgången av expertavgörandet, värderingen.¹²¹ Till följd av dessa fel ska också expertavgörandet kunna angripas på processuella grunder.¹²² Formella fel skiljer sig från materiella fel som i stället är exempelvis civilrättsliga eller bevismässiga fel- eller missbedömningar.¹²³

I 34 § *lag om skiljeförfarande* återfinns flera klandergrunder som tillämpas när det under ett skiljeförfarande föreligger formella brister varvid skiljedomen kan upphävas. En skiljedom kan endast angripas på processuella grunder, inte materiella. Det ska emellertid föreligga formella brister under skiljeförfarandet för att en klandergrund ska aktualiseras. I svensk doktrin har det diskuterats huruvida klanderregeln i *lag om skiljeförfarande* kan tillämpas vid angripande av expertavgöranden.¹²⁴ Det innebär också att ett expertavgörande skulle kunna upphävas med analog tillämpning av 34 § *lag om skiljeförfarande* om expertförfarandet har gått till på ett sätt som strider mot klandergrunderna. Frågan är om detta medför att expertförfarandet ska tolkas som ett skiljeförfarande, det vill säga om expertavgörandet ska ses om ett fristående avtal eller som en del av en skiljedom. Om expertförfarandet

¹²¹ Jfr. Kvant och Olsson (2012), s. 132.

¹²² Jfr. 34 § *lag om skiljeförfarande*.

¹²³ Jfr. Westberg och Maunsbach (2021), s. 84.

¹²⁴ Lindskog (2020), s. 51 och Heuman (1999) Red. Hertzman m.fl., s. 182–183.

tolkas som ett skiljeförfarande får också expertavgörandet samma rättsverkningar som en skiljedom och kan bara angripas på processuella grunder. Av den anledningen finns också skäl att (1) belysa skillnaderna mellan ett skiljeförfarande och ett expertförfarande, (2) utreda de fall då huvudavtalet innehåller dels en skiljeklausul, dels en värderingsklausul och (3) utreda hur och varför ett expertavgörande skulle kunna angripas på processuella grunder med analogier från *lagen om skiljeförfarande*. Detta görs stegvis nedan i avsnitt 4.2.2–4.2.4.

4.2.2 Distinktionen mellan en skiljedom och ett expertavgörande

Skillnaden mellan skiljemannens och expertens roll kan vara oklar. Det är dock viktigt att fastställa skillnaden eftersom en skiljedom endast kan angripas på processuella grunder och inte materiella grunder.¹²⁵ I det fall ett expertavgörande skulle tolkas som en skiljedom begränsas expertavgörandets angripbarhet på motsvarande sätt. Om expertavgörandet inte utgör en skiljedom kan det även angripas på materiella grunder. Värt att notera är att parter, genom en alternativ tvistlösningsklausul, kan ge en privatdomare uppdraget att agera tvistlösare avseende alla tvister som kan uppkomma mellan parterna med anledning av deras avtal. I dessa fall är gränsen mot skiljeavtal ibland svår att dra.¹²⁶ Frågan är om gränsen är lika svår att dra mellan ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul och en skiljedom.

I svensk rätt har värderingsmannens roll inte alltid varit helt klar. Ska experten tolkas som en fristående expert eller som en skiljeman? Berglund har uttryckt att experten måste avgöra en tvist för att denne ska betraktas som en skiljeman. Om experten däremot har att fastställa ett visst belopp så föreligger

¹²⁵ Med processuella fel avses handläggningsfel och processuella brister medan materiella fel snarare utgör bedömningsfel i sakfrågan. Se 33–34 §§ *lag om skiljeförfarande*.

¹²⁶ Alternativa tvistlösningsklausuler och privatdomarförfaranden är framför allt vanligt i entreprenadtvister och internationella sammanhang, se 10 kap. 1 § AB 04 och Eriksson (2021), s. 226–227.

inte någon tvist och därmed ska experten inte betraktas som en skiljeman.¹²⁷ Även Lindskog har 100 år senare anslutit sig till en liknande uppfattning.¹²⁸ På senare år förefaller en mer allmän uppfattning ha etablerats om att experten inte ska betraktas som en skiljeman, oavsett vilken roll experten har.¹²⁹ I utländska sammanhang brukar en definition från ett äldre, engelskt rättsfall användas för att förklara hur distinktionen ska göras.¹³⁰ Definitionen har följande lydelse:

”... An arbitration [is] to be conducted according to judicial laws, where the person who is appointed arbitrator is bound to hear the parties, to hear evidence if they desire it and to determine judicially between them. He must have a matter before him which he is to consider judicially. As a consequence of this, it has been held that if a man is, on account of his skill in such matters, appointed to make a valuation, in such a manner that in making it he may, in accordance with the appointment, decide solely by the use of his eyes, his knowledges and his skill, he is not acting judicially; he is using the skill of a valuer, not of a judge.”¹³¹

Citatet utgår från att en person som har att avgöra en viss fråga baserat på sina kunskaper och inte baserat på rättsliga grundsatser har rollen av en expert, inte en domare. Här blir distinktionen mellan en värderingsman och en skiljedomare tydligare. En skiljeman har å ena sidan, liksom en domare, en skyldighet att göra en rättslig bedömning och avgöra en juridisk fråga. En värderingsman har å andra sidan en skyldighet att, baserat på sina sakkunskaper, värdera ett särskilt belopp och avgöra en sakfråga. Värderingsmannens uppgift är inte att göra en rättslig prövning såsom skiljemannen ska göra. Detta är en rimlig grund till varför skiljemannen och

¹²⁷ Berglund (1920), s. 18 ff.

¹²⁸ Lindskog (2020), s. 51.

¹²⁹ Se exempelvis Eriksson (2021), s. 222; Edlund (2007), s. 313–314 och Håstad (1991), s. 595–560.

¹³⁰ Se exempelvis Jones (1997), s. 214; Ramsey och Furst (2021), s. 624 och Cato (2020), s. 791 som hänvisar till citatet för att förklara distinktionen.

¹³¹ Lord Esher MR i *Re Dawdy and Hartcup* (1885) 15 QBD 426 at 430.

värderingsmannen (eller experten) bör särhållas.¹³² Det är viktigt att ha distinktionen mellan de olika rollerna klart för sig för att skapa förutsebarhet i rättsförhållandet. I kommersiella sammanhang är de avtalade beloppen ofta höga och därför är det också viktigt för avtalsparterna att i förväg veta vilken rättslig effekt som ett expertavgörande kommer att få.

Följande tabell kan användas för att tydliggöra skillnaden mellan ett expertavgörande och en skiljedom:¹³³

Expertavgörande	Skiljedom
En expert kan lyfta frågor som parterna <i>inte har uttalat sig om</i> .	Ett skiljeförfarande måste avse en av parterna <i>uttalad tvist</i> .
En expert fastställer en <i>framtida rättighet</i> , såsom målbolagets fastställda värde per tillträdesdagen. Här finns oftast inte någon tvist mellan parterna.	En skiljedom löser redan <i>uppkomna tvister</i> mellan parterna. ¹³⁴
En expert fastställer ett objektiva faktum, såsom en fastställd värdering.	En skiljedom innehåller en rättslig bedömning.
Expertavgörandet baseras på expertens personliga sakkunskap inom ramen för expertens yrkesroll.	En skiljedom baseras på det faktaunderlag som har presenterats av parterna och som prövas i förhållande till gällande rätt (om inte annat avtalats mellan parterna).

Utifrån denna jämförelse kan det tydligt fastställas att det är stor skillnad mellan en skiljedom och ett expertavgörande varvid det också blir naturligt att hålla isär skiljeförfarandet och expertförfarandet.

¹³² Observera att en skiljeman förvisso kan fastställa sakfrågor med stöd av 1 § andra stycket *lag om skiljeförfarande*. Detta kräver dock särskilt mandat från parterna.

¹³³ Tabellen är inspirerad från liknande tabeller som har presenterats i utländsk doktrin, se till exempel Jones (1997), s. 216 och Cato (2020), s. 793.

¹³⁴ Se ex. *Thomas Cook Pty Ltd v. Commonwealth Banking Corporation* (1986) ANZ ConvR 599 at 602 per Foster J.

Det brukar också i avtalspraxis explicit anges att värderingsmannen inte ska betraktas som en skiljeman. Det faktum att en sådan distinktion görs i avtalspraxis utgör grund för påståendet att även praktiker anser att det är av stor vikt att experten bör särskiljas från rollen som skiljedomare. Ett exempel på en klausul hämtad från praktiskt avtalsskrivande kan ha följande formulering:

(A) Determination

“The Independent Expert shall act as an expert and not as an arbitrator and its determination of any matter falling within its jurisdiction shall be final and binding on the Seller and the Buyer (...).”¹³⁵

Baserat på ovanstående redogörelse är det viktigt att det finns en tydlig distinktion mellan en skiljeman/skiljedom och en värderingsman/expertavgörande. Processen ter sig annorlunda, rättsverkningarna ter sig annorlunda och besluten baseras på olika saker. Naturligt följer då också att det borde finnas en tydlig distinktion mellan en skiljeklausul och en värderingsklausul. I doktrin har det dock diskuterats om värderingsklausulen kan tolkas som en del av en befintlig skiljeklausul om de båda klausulerna återfinns i samma huvudavtal. En sådan tolkning skulle också innebära att expertavgörandet blir en del av skiljedomen.¹³⁶ Det finns anledning att ifrågasätta om detta är syftet med värderingsklausulen när parterna i ett avtal har dels en värderingsklausul, dels en skiljeklausul. Borde inte syftet då snarare vara att de ska tolkas som två enskilda klausuler som är oberoende av varandra? Om parterna önskar att expertavgörandet blir en del av skiljedomen är det förmodligen bättre att inkorporera expertförfarandet i skiljeklausulen genom att tydligt ange att skiljenämnden ska bestå av minst en sakkunnig.¹³⁷ För att få klarhet kring detta kommer avsnitt 4.2.3 diskutera

¹³⁵ Klausulen är utformad efter exempelklausuler som tillhandahållits av praktiker inom advokat kåren.

¹³⁶ Maunsbach (2015), s. 160.

¹³⁷ Jfr. 25 § lag om skiljeförfarande.

hur ett expertavgörande bör tolkas i de fall huvudavtalet innehåller dels en värderingsklausul, dels en skiljeklausul. Vidare undersöks det i avsnitt 4.2.4 hur klanderreglerna i *lagen om skiljeförfarande* kan användas vid angripande av expertavgöranden, oberoende av värderingsklausulens ställning i förhållande till en eventuell skiljeklausul.

4.2.3 Huvudavtalet innehåller både en skiljeklausul och en värderingsklausul

Frågan om gränsdragningen mellan ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul och en skiljedom har gett upphov till många diskussioner i doktrin.¹³⁸ Vad gäller expertavgöranden så är det förmodligen gränsdragningsfrågan mellan expertavgörandet och skiljedomen som, åtminstone i svensk rätt, gett upphov till flest diskussioner. Som nämnts i avsnitt 1.5 ska denna uppsats inte utreda situationen när det är oklart om en klausul utgör en värderingsklausul eller en skiljeklausul, detta är en fråga som snarare rör avtalstolkning än angripbarhet. Det är dock vanligt att det i ett huvudavtal finns både en värderingsklausul och en skiljeklausul. Dessa fall är mer relevanta för denna uppsats eftersom det i dessa fall kan diskuteras om värderingsklausulen ska ses som en del av skiljeklausulen och om värderingen (expertavgörandet) ska utgöra en del av skiljedomen eller inte.¹³⁹ Om expertavgörandet tolkas som en skiljedom ska det också angripas på samma sätt som en skiljedom. Frågan är om detta verkligen är syftet med värderingsklausulen. Om det i huvudavtalet tydligt återfinns en fristående skiljeklausul kan det enligt min mening anses vara en alltför extensiv tolkning att tolka värderingsklausulen som en del av skiljeklausulen. På så sätt får ju experten en indirekt roll som skiljeman eller privatdomare. En sådan tolkning strider också mot partsautonomin om inte parterna genom sitt avtal tydligt uttryckt att deras avsikt är att värderingsklausulen ska vara en del av

¹³⁸ Se exempelvis Edlund (2007), s. 311 ff.; Maunsbach (2015), s. 295; Westberg (2008), s. 575 ff.; s. 159 ff.; Heuman (1999), s. 50 ff.; Widjeskog i Balthasar (2015), s. 598; Freedman och Farrell (2015), s. 409 ff.; Lindskog (2020), s. 51 ff.; Ramberg (2011), s. 118 och Jones (1997), s. 213 ff.

¹³⁹ Maunsbach (2015), s. 160. Jfr. NJA 1993 s. 436.

skiljeklausulen. En värderingsmans uppdrag är att fylla ut huvudavtalet med ett värde som denna fått i uppdrag att fastställa. Uppdraget består inte av att avgöra en tvist om värdet.

Som nämnts ovan i kapitel 2 är det vanligt att värderingsklausulen används vid en företagsöverlåtelse där värderingsmannen ofta är en revisor. Om värderingsklausulen tolkas som en del av skiljeavtalet skulle också revisorns värdering (expertavgörandet) utgöra en del av skiljedomen.¹⁴⁰ Ett argument för att värderingsklausulen kan kopplas samman med skiljeklausulen är att värderingsmannen och skiljenämnden kan ges samma befogenheter, förutsatt att parterna gett skiljenämnden uppdraget att agera avtalsutfyllare enligt 1 § andra stycket *lag om skiljeförfarande*.¹⁴¹ Domare i allmän domstol får inte agera ”avtalsutfyllare” i den bemärkelsen att de får komplettera avtalsinnehåll.¹⁴² Detta får däremot en skiljenämnd, genom mandat från parterna, göra.¹⁴³ Eftersom värderingsmannens uppdrag är att ”fylla ut avtalet” med värdet på den värderade egendom så har vederbörande indirekt samma uppdrag som skiljenämnden kan få. Om expertavgörandet utgör en befintlig del av skiljedomen får värderingen (expertavgörandet) samma rättsverkningar som en skiljedom och kan angripas på processuella grunder men inte på materiella grunder.

Ett fall som kan användas som tolkningshjälpmedel i denna fråga är *NJA 1993 s. 436*.¹⁴⁴ I målet försattes bolaget AB Aneby Industrier (Aneby) i konkurs varvid Varnäs-Invest AB (Varnäs) förvärvade Anebys rörelse. Den egendom som skulle överlåtas var byggvaror, fastigheter och annan egendom där

¹⁴⁰ Maunsbach (2015), s. 160.

¹⁴¹ Maunsbach (2015), s. 165. Observera att Maunsbach inte menar att det nödvändigtvis är på detta sätt utan snarare argumenterar för att det skulle kunna tolkas så.

¹⁴² Se 17 kap. 3 § *rättegångsbalken*. Jfr. 13 kap. 1–2 §§ *rättegångsbalken*.

¹⁴³ 1 § andra stycket *lag om skiljeförfarande*. Se även Maunsbach (2015), s. 165; SOU 1994:81 s. 89 och 257 samt prop. 1998/99:35 s. 62 ff.

¹⁴⁴ Värt att notera är att det inte framgår i referatet att frågan rörande värderingsklausulen gick vidare till högre instans. Det kan tolkas som att såväl hovrätten som Högsta domstolen indirekt accepterar tingsrättens bedömning vilket stärker avgörandets rättsliga ställning. Det kan dock också vara så att frågan inte överklagades.

egendomens värde bestämdes genom en värderingsklausul. Värderingsklausulen hade följande formulering:

”Egendomen skall inventeras och värderas av parterna per tillträdesdagen. Kan parterna ej enas om vilka värden som skall gälla, skall värdena med bindande verkan för parterna fastställas av en av Handelskammaren i Jönköping utsedd värderingsman.”

Aneby och Varnäs kunde inte enas om värdet på de byggvaror som skulle överlåtas och av den anledningen utsedde Handelskammaren i Jönköping en värderingsman vars uppgift var att fastställa värdet på byggvarorna. Aneby anförde i målet att värderingsklausulen utgjorde en skiljeklausul och att värderingsintyget således utgjorde en skiljedom. Varnäs bemötte detta genom att hävda att värderingen av egendomen inte utgjorde en skiljeklausul och att värderingsintyget således inte var att betrakta som en skiljedom. En av frågorna i målet var således huruvida klausulen skulle betraktas som en skiljeklausul eller som en renodlad värderingsklausul. I parternas avtal fanns inte någon skiljeklausul.

Tingsrätten kom fram till att värderingsklausulen skulle betraktas som en skiljeklausul och att värderingsintyget således skulle utgöra en skiljedom. Till grund för detta anförde tingsrätten att ett skiljeavtal måste innehålla två moment: (1) angivande av en fråga som utgör avtalets föremål och (2) en förklaring att denna fråga blir bindande för parterna genom skiljemännens avgörande. Tingsrätten menade att det inte spelar någon roll hur skiljemännen benämns i avtalet, de kan benämnas som skiljemän, gode män, förlikningsmän och så vidare. Det som är väsentligt för tolkningen är om det av skiljeavtalet framgår att värderingsmannen ska fylla en funktion som avses i *skiljemannalagen*.¹⁴⁵ Tingsrätten ansåg att värderingsklausulen uppfyllde dessa två moment och att den därför skulle tolkas som en skiljeklausul. Den förde dock inga resonemang kring varför momenten var uppfyllda.

¹⁴⁵ Observera att rättsfallet utgår ifrån den äldre *skiljemannalagen* (1929:147).

Tingsrättens tolkning av klausulen kan kritiseras på många grunder. För att en skiljeklausul ska betraktas som gällande är huvudregeln att det tydligt måste framgå av klausulen det är just ett skiljeförfarande som parterna avsett reglera.¹⁴⁶ I målet angav tingsrätten å ena sidan att skiljemannen inte behöver benämnas ”skiljeman” vilket betyder att värderingsmannen också kan vara en skiljeman. Dessutom blir värderingen enligt klausulen ”bindande” för parterna vilket talar för att tingsrättens andra moment är uppfyllt.¹⁴⁷ Å andra sidan finns det ingenting i klausulen som explicit tyder på att klausulen ska tolkas som en skiljeklausul. Vad gäller klausulen så var det inte heller fråga om en tvistlösningsklausul utan klausulen ämnade fastställa värdet på tillträdesbokslutet. Visserligen kan en skiljeklausul vara ganska enkelt utformad och en skiljenämnd kan fastställa sakfrågor.¹⁴⁸ Samtidigt står det klart att det ställs höga krav på tydlighet för att en skiljeklausul ska tolkas som en skiljeklausul. Anledningen till detta är att giltiga skiljeavtal utgör processhinder i allmän domstol och därmed inskränks parternas grundläggande rätt till domstolsprövning genom skiljeavtalet.¹⁴⁹ Här begränsade alltså tingsrätten parternas rätt till prövning i allmän domstol utan att det fanns tydliga bevis på att det var detta parterna eftersträvade med klausulen.

Trots att domstolens slutsats i sig kan kritiseras och trots det faktum att rättsfallet inte har en solklar tillämpning i de fall som omfattas av denna uppsats kan dess resonemang ändå användas som tolkningshjälp när ett huvudavtal innehåller både en skiljeklausul och en värderingsklausul. Partsavsikten blir enligt min mening lättare att tolka när båda klausulerna finns med i huvudavtalet. I *NJA 1993 s. 436* var värderingsklausulen föremål för tolkning och frågan var om den skulle tolkas som en värderingsklausul eller skiljeklausul. Sådan tolkningsproblematik uppstår dock inte i de fall det

¹⁴⁶ Maunsbach (2015), s. 111; Kvant och Olsson (2012), s. 53 och Westberg (2020), s. 190 ff. Jfr. *Neumeister mot Österrike*, dom den 7 maj 1974 p. 36.

¹⁴⁷ Det andra momentet innehöll ett krav på en förklaring att denna fråga blir bindande för parterna genom skiljemännens avgörande.

¹⁴⁸ Jfr. Westberg (2008), s. 588. Se också 1 § andra stycket *lag om skiljeförfarande*.

¹⁴⁹ Se 4 § *lag om skiljeförfarande* och 10 kap. 17 a § *rättegångsbalken*.

i ett huvudavtal finns både en värderingsklausul och en skiljeklausul. Detta gäller särskilt då värderingsklausulen saknar en formulering som fastställer att värderingsklausulen ska utgöra en del av skiljeklausulen och det saknas en tydlig koppling mellan klausulerna. Om det inte finns någon tydlig koppling mellan klausulerna ges domstolen inte heller utrymme att tolka värderingsklausulen som en del av skiljeklausulen eller som en fristående skiljeklausul, såsom tingsrätten gjorde i *NJA 1993 s. 436*. När klausulerna separeras borde tolkningsutrymmet minska eftersom partsavsikten vad gäller syftet med respektive klausul blir tydlig.

I det fall huvudavtalet innehåller både en värderingsklausul och en skiljeklausul är det inte skiljemanden som har getts befogenhet att genomföra värderingen, det är värderingsmannen. Värderingsklausulen och skiljeklausulen avser två separata saker där värderingsklausulen ämnar fastställa hur en sakfråga ska avgöras och skiljeklausulen ämnar klarlägga hur en rättslig prövning vid en eventuell tvist ska gå till.¹⁵⁰ Syftet med klausulerna är således inte detsamma varvid expertavgörandet inte ska utgöra en del av skiljedomen. Visserligen är båda avgörandena bindande men ett skiljeavgörande utgör en verkställbar dom medan ett värderingsbeslut utgör ett avtal. Därmed borde det också finnas en presumtion att ett expertavgörande endast ska betraktas som en skiljedom i de fall då parterna explicit anger detta. På så sätt garanteras också rättssäkerheten genom att parterna lättare kan förutse rättsverkningarna av expertavgörandet.

4.2.4 Analog tillämpning av lagen om skiljeförfarande

Även om det saknas skäl att betrakta expertavgörandet som en skiljedom finns det skäl att utreda möjligheten att angripa expertavgörandet på processuella grunder, det vill säga på grund av formella fel. I doktrin har det diskuterats huruvida ett expertavgörande kan angripas på processuella

¹⁵⁰ Jfr. Jones (1997), s. 215.

grunder med stöd av klanderregeln i 34 § *lag om skiljeförfarande*.¹⁵¹ Här uppkommer dock en viktig fråga: på vilket sätt ska klanderregeln i så fall tillämpas? Är klanderregeln direkt tillämplig, eller ska den tillämpas analogt vid en oskälighetsprövning?¹⁵²

Klanderregeln i 34 § *lag om skiljeförfarande* tillämpas vanligen när en part menar att det har begåtts ett formellt fel i ett skiljeförfarande, exempelvis under handläggningen av tvisten. Om bestämmelsen tillämpas direkt vid angripande av ett expertavgörande innebär det att de klandergrunder som ligger till grund för formella fel i ett skiljeförfarande skulle tillämpas på värderingsförfarandet. Direkt tillämpning av *lagen om skiljeförfarande* förutsätter förekomsten av en skiljeklausul.¹⁵³ För att lagen ska kunna tillämpas direkt på expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler krävs alltså att värderingsklausulen anses utgöra en skiljeklausul eller en del av en skiljeklausul. Ovan har fastställts att värderingsklausulen och skiljeklausulen ska särskiljas samt att värderingsklausulen inte ska vara en del av en befintlig skiljeklausul.¹⁵⁴ Därför ska klanderregeln inte tillämpas direkt.

Det finns dock skäl att argumentera för att klanderregeln i 34 § *lag om skiljeförfarande* kan tillämpas analogt vid angripande av ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul.¹⁵⁵ Om 34 § *lag om skiljeförfarande* tillämpas analogt ska domstolen eller skiljenämnden som ett led i den civilrättsliga/avtalsrättsliga ogiltighetsprövningen utreda om något av de formella fel som anges i klanderbestämmelsen har begåtts av värderingsmannen i expertförfarandet och om felet kan medföra ogiltigförklaring eller jämkning av värderingen.¹⁵⁶ Klanderregeln kan då

¹⁵¹ Lindskog (2020), s. 51 och Heuman (1999) Red. Hertzman m.fl., s. 182–183.

¹⁵² Med oskälighetsprövning avses de omständigheter som bör beaktas vid en prövning av huruvida ett avtals villkor är oskäligt, jfr. 36 § *avtalslagen*. Se avsnitt 4.3.2 för vidare redogörelse kring hur en oskälighetsprövning kan göras.

¹⁵³ Lindskog (2020), s. 91.

¹⁵⁴ Se avsnitt 4.2.3.

¹⁵⁵ Lindskog (2020), s. 51 och Heuman (1999) Red. Hertzman m.fl., s. 182–183.

¹⁵⁶ 34 § *lag om skiljeförfarande* består av sju klandergrunder som skulle kunna bli aktuella vid en sådan bedömning. Vad respektive klandergrund innebär kommer inte att diskuteras närmare i denna uppsats på grund av bristande utrymme. Se avsnitt 4.3.2 för redogörelse om hur en civilrättslig ogiltighetsprövning kan göras vid formella och materiella brister.

användas som vägledning för domstolen när den ska avgöra om det föreligger formella brister under expertförfarandet.¹⁵⁷ I ett expertförfarande där värderingsmannen ska fastställa ett belopp föreligger formella brister när värderingsmannen har begått formella fel inom ramen för sitt uppdrag.¹⁵⁸ Det kan exempelvis vara att värderingsmannen utan avtalsstöd prövat delar av tillträdesbokslutet som ingen av parterna har anmärkt på eller att värderingsmannen baserat värderingen på material som parterna inte har fått möjlighet att yttra sig över.¹⁵⁹ Det faktum att klanderreglerna ska tillämpas analogt är enligt mig skäligt. Ponera att ena avtalsparten väcker talan i domstol och yrkar att domstolen ska ogiltigförklara värderingen och som grund för talan åberopar att det förelegat formella brister under värderingsförfarandet.¹⁶⁰ Om domstolen vid sin ogiltighetsprövning kan hämta vägledning från klanderregeln beträffande när formella fel föreligger ökar också förutsebarheten för både domstolen och avtalsparterna vad gäller domslutets innehåll.

Jag vill dock uppmärksamma vissa problem med att använda sig av analogier från *lagen om skiljeförfarande*. Om skiljemannarätten tillämpas analogt, ökar svårigheten att fastställa huruvida expertförfarandet faktiskt ska tolkas som ett förfarande fristående från skiljeförfarandet eller som ett skiljeförfarande.¹⁶¹ Den rättsliga prövningen görs i så fall på samma sätt vid båda förfarandena vilket kan göra det svårare att särskilja dem. Det är därför viktigt att klandergrunderna endast används som riktlinjer vid en analog prövning och att det betonas att förfarandena ska särskiljas. Värt att notera är att jag inte lyckats hitta ett enda mål där domstol eller skiljenämnd tilläpplat klanderregeln analogt. Det betyder dock inte att möjligheten att tillämpa klandergrunderna analogt ska avfärdas i sin helhet. En analog tillämpning ger tydliga riktlinjer för såväl parterna som domstolen vilka grunder angripandet kan baseras på när det föreligger formella brister.

¹⁵⁷ Regler som gäller för själva klanderproceduren ska dock inte tillämpas analogt, exempelvis klanderfristregeln, se Lindskog (2020), s 51 not 157.

¹⁵⁸ Edlund (2007), s. 318.

¹⁵⁹ Edlund (2007), s. 318.

¹⁶⁰ Se mer i avsnitt 4.3.2 avseende civilrättsliga ogiltighetsprövningar.

¹⁶¹ Avsnitt 4.2.1–4.2.3 belyser vikten av att hålla isär expertförfarandet och skiljeförfarandet.

Sammantaget kan sägas att ett expertavgörande som härrör från värderingsklausuler skulle kunna angripas med analogt stöd av klanderregeln i 34 § *lagen om skiljeförfarande*. För att klanderregeln ska få analog tillämpning bör käranden i målet åberopa formella brister i värderingsförfarandet som grund för sin talan. I en värderingstvist är det själva expertförfarandet som ska anses ha formella brister. En sådan talan kan tänkas väckas mot antingen värderingsmannen (till följd av att denne brutit mot uppdragsavtalet) eller den andra avtalsparten med argumentationen att expertavgörandet (som är civilrättsligt bindande avtalsutfyllnad) är ogiltigt till följd av de formella brister som förelegat vid fastställandet av den värderade egendomen.

4.3 Angripbarhet vid materiella brister

4.3.1 När föreligger materiella brister?

Angripande av expertavgöranden behöver inte nödvändigtvis ske på grund av formella brister på så sätt som beskrivits i avsnitt 4.2. Det kan även föreligga materiella brister som aktualiserar en angripandegrund.¹⁶² Av den anledningen finns skäl att fastställa när det föreligger materiella brister och hur materiella brister skiljer sig från formella brister.

Materiella brister föreligger när värderingsmannen gjort en materiellt felaktig rättstillämpning av värderingsreglerna eller en felaktig bevisvärdering mot bakgrund av riktlinjerna i parternas avtal eller reglerna om god redovisningssed.¹⁶³ Det innebär att värderingsmannen frångått riktlinjerna i värderingsklausulen vad gäller expertförfarandet eller materiella lagregler

¹⁶² Freedman och Farrell (2015), s. 321.

¹⁶³ Se Edlund (2007), s. 317–318. Är värderingsmannen en auktoriserad revisor är han eller hon bunden av reglerna om god revisionssed enligt 4 kap. 2 § *bokföringslagen* (1999:1078). Om värderingsmannen är bunden av andra regler än de i *bokföringslagen* föreligger materiella fel om värderingsmannen agerar i strid mot dessa regler.

som värderingsmannen måste förhålla sig till. En materiell brist medför en materiellt felaktig värdering.

I utländsk praxis har följande uttalande gjorts vad gäller värderingsklausulens angripbarhet när värderingsmannen har utfört värderingen i strid mot riktlinjerna i avtalet:

*”In each case, the critical question must always be: Was the valuation made in accordance with the terms of a contract? If it is, it is nothing to the point that the valuation may have proceeded on the basis of error or that it constitutes a gross over or under value. Nor is it relevant that the valuer has taken into consideration matters which he should not have taken into account. The question is not whether there is an error in the discretionary judgment of the valuer. It is whether the valuation complies with the terms of the contract.”*¹⁶⁴

När det ska avgöras om ett expertavgörande kan angripas uttrycker ovanstående citat att en vägledande fråga är om värderingen har varit förenlig med det värderingsförfarande som har angetts i avtalet. Om värderingsmannen agerar i strid mot avtalet blir detta ett förfarandefel i förhållande till parternas materiella överenskommelse. Jag ska åskådliggöra detta med ett exempel. Pondera att det i värderingsklausulen explicit anges att värderingsmannen ska utföra expertförfarandet mot bakgrund av specificerat material. Under expertförfarandet åsidosätter värderingsmannen det specificerade materialet genom att han eller hon exempelvis värderar fel antal aktier, värderar aktierna i fel målbolag eller baserar värderingen på fel bokföringsunderlag. Parterna borde då kunna invända att värderingen inte är bindande eftersom värderingsmannen inte gjort det denne var skyldig att göra genom avtalet.¹⁶⁵ Värderingens bundenhet kan tänkas vara avhängig att värderingsförfarandet genomförs i enlighet med avtalet. Är

¹⁶⁴ *Legal and General Life of Australis Ltd v. A Hudson Pty Ltd* (1985) 1 NSWLR 314 at 335 per McHugh JA.

¹⁶⁵ Jfr. *Jones & Ors v. Sherwood Computer Services plc* (1992) 1 WLR 277 at 287 per Dillion LJ.

värderingsförfarandet inte korrekt i förhållande till riktlinjerna i värderingsklausulen blir värderingen materiellt felaktig.

Det kan vara svårt att se skillnaden mellan materiella och formella brister, särskilt när den materiella bristen är en följd av att värderingsmannen agerat i strid mot riktlinjerna i värderingsklausulen. I ett sådant läge består ju såväl den materiella som den formella bristen av felaktigheter i expertförfarandet. Följande distinktion kan dock göras; om värderingsmannen agerar i strid mot riktlinjerna i avtalet agerar han eller hon i strid mot en norm och gör då en oriktig materiell tillämpning.¹⁶⁶ Formella brister föreligger snarare när värderingsmannen begår någon form av handläggningsfel under expertförfarandet i förhållande till gällande förfaranderegler.¹⁶⁷

Som nämnts flertalet gånger blir parterna civilrättsligt bundna av ett expertavgörande som är ”slutligt och bindande”, även om de inte är nöjda med avgörandet. Det vore principiellt fel att en part, efter att ha kommit överens om det, skulle ha rätt att omintetgöra värderingen genom att ifrågasätta expertens värdering. I de fall det visar sig att värderingsmannen begått ett avtalsbrott borde dock utfallet bli annorlunda, under förutsättning att det går att påvisa att värderingen hade blivit annorlunda om värderingsförfarandet skett på ett korrekt sätt. Av den anledningen borde också värderingen kunna angripas när värderingsförfarandet strider mot riktlinjerna i värderingsklausulen.¹⁶⁸ Vanligen angrips felaktigt uppkomna avtal på avtalsrättsliga grunder och därför skulle även en värdering med materiella brister primärt angripas med stöd av ogiltighets- och jämningsreglerna i *avtalslagen* och avtalsrättsliga principer.

¹⁶⁶ Jfr. Edlund (2007), s. 316.

¹⁶⁷ Kvart och Olsson (2012), s. 132 och 34 § *lag om skiljeförfarande*. Se avsnitt 4.2.1 för en redogörelse om formella brister.

¹⁶⁸ Detta förutsätter naturligt att parterna har avtalat om värderingsförfarandet och hur det ska gå till eller om de genom värderingsklausulen gett värderingsmannen ”fria tyglar”.

4.3.2 Angripande med stöd av avtalslagens ogiltighetsregler

Ett civilrättsligt avtal med materiella brister ska kunna angripas med stöd av ogiltighetsreglerna i *avtalslagen* och allmänna rättsgrundsatser.¹⁶⁹ Eftersom expertavgörandet är civilrättslig avtalsutfyllnad ska också avgörandet kunna angripas på motsvarande sätt. Edlund menar att en värderingsklausul i huvudsak bara kan angripas på avtalsrättslig grund, framför allt genom ogiltighetsförklaring eller jämkning med stöd av 36 § *avtalslagen*.¹⁷⁰ Den avtalsrättsliga prövningen ska sen göras inom ramen för den tvistlösningsform som parterna avtalat om.

Att *avtalslagen* kan tillämpas som stöd för att ogiltigförklara eller jämka en värdering har även stöd i underrättspraxis. I Stockholm tingsrätts dom T 3346-15 uttalade domstolen att värderingsmannens fastställda värdering utgjorde avtalsutfyllnad som parterna som huvudregel blev bundna av. Värderingens avtalsrättsliga karaktär medförde att värderingen skulle kunna angripas på avtalsrättslig grund genom att den jämkades eller ogiltigförklarades. Enligt tingsrätten kunde en värdering angripas på avtalsrättslig grund om det i värderingen fanns en sådan materiell brist som betraktades vara väsentligen felaktig.¹⁷¹ Vad som var en ”väsentligt felaktig bedömning” utredde domstolen inte närmare men den fastställde i det aktuella fallet att värderingen inte var att betrakta som väsentligen felaktig. En mycket viktig notering är att tingsrätten även fastställde att *avtalslagens* regler kan tillämpas vid formella brister i värderingsförfarandet.¹⁷² Tingsrätten hänvisade dock inte till någon klandergrund i *lagen om skiljeförfarande* när

¹⁶⁹ Lindskog (2020), s. 50; Maunsbach (2015), s. 296; Edlund (2007), s. 317; Ramberg (2011), s. 117–118 och Forssman (2016), s. 59.

¹⁷⁰ Edlund (2007), s. 317.

¹⁷¹ Se vidare avsnitt 4.3.4 för diskussion avseende hur det ska bedömas om en värdering är ”väsentligt felaktig”.

¹⁷² Stockholm tingsrätt dom T 3346-15 meddelad den 2017-01-18.

de gjorde denna bedömning. Det innebär att *avtalslagen* kan tillämpas när det föreligger såväl formella som materiella brister.¹⁷³

I England, Australien och USA har det konstaterats att eftersom värderingen utgör avtalsutfyllnad ska den också angripas som vilket avtal som helst. Det innebär att exempelvis fel i den utförda värderingen eller att värderingsmannen förfarit bedrägligt vid värderingen kan utgöra grund för angripande.¹⁷⁴ I dessa fall har värderingsförfarandet inte heller varit förenligt med de riktlinjer som anges i värderingsklausulen och värderingen kan då ogiltigförklaras.¹⁷⁵ Givetvis gäller inte de svenska avtalsrättsliga reglerna i utländska sammanhang. De omständigheter som lyfts upp som ogiltighetsgrunder utomlands borde ändå kunna aktualisera ogiltighets- och jämningsreglerna i svensk avtalsrätt. Det innebär att om det föreligger exempelvis fel vid värderingen på så sätt att värderingsmannen har tillämpat fel värderingsmetod eller lagt fel omständigheter till grund för sin värdering bör avtalslagens ogiltighets- och jämningsregler aktualiseras.¹⁷⁶ Synen på när ett värderingsavgörande ska kunna angripas verkar i detta hänseende inte skilja sig mellan svensk och utländsk rätt. Detta talar ytterligare för att värderingsavgörandet ska kunna angripas som vilket annat avtal som helst och då framför allt med stöd av 36 § *avtalslagen*.

I doktrin finns det de som menar att civilrättsligt bindande beslut som fastställs av tredje man, såsom expertavgörandet, inte självklart kan angripas med stöd av avtalsrättens ogiltighetsregler.¹⁷⁷ Detta beror på att reglerna i tredje kapitlet *avtalslagen* inte är anpassade för situationer då en tredje man (expert) får i uppdrag att fylla ut parternas avtal och i samband med det begår ett handläggningsfel som leder till att expertavgörandet blir felaktigt.

¹⁷³ Vid ogiltighetsprövning till följd av formella brister kan klanderregeln i 34 § *lag om skiljeförfarande* användas som vägledning för när den formella bristen kan medföra ogiltighet. Se avsnitt 4.2.4 om möjligheten att tillämpa klanderregeln analogt.

¹⁷⁴ Horn (1985), s. 177; Jones (1999), s. 222 ff.; Santens (2007), s. 689 och Dundas (2008), s. 188 ff.

¹⁷⁵ Se *Legal and General Life of Australia Ltd v. A Hudson Pty Ltd* (1985) 1 NSWLR 314 at 335 och *Jones & Ors. v. Sherwood Computer Services Plc* (1992) 1 WLR 277.

¹⁷⁶ Se exempelvis Ramberg (2011), s. 117.

¹⁷⁷ Se exempelvis Westberg (2008), s. 602–603.

Avtalsrättsliga ogiltighets- och jämningsregler är enligt detta synsätt snarare tillämpliga på avtal som ingåtts mellan två parter genom uttryckliga viljeförklaringar.¹⁷⁸ Vid expertavgöranden är det ju tredje man som genom sitt avgörande uttryckt en sådan förklaring. Westberg skriver exempelvis att en privatdomarklausul kan angripas med stöd av *avtalslagens* ogiltighetsregler eftersom det är parterna som ingått detta avtal. Däremot är det inte lika klart att själva privatdomaravgörandet kan angripas på denna grund eftersom det inte är parterna som uttryckt sin partsvilja utan tredje man.¹⁷⁹ Om en part begär att en domstol ska upphäva eller ogiltigförklara privatdomaravgörandet ska i stället klanderregeln i 34 § *lag om skiljeförfarande* tillämpas.¹⁸⁰ Frågan är om Westbergs resonemang kan tillämpas på expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler. Det vill säga, omintetgjörs möjligheten att angripa expertavgörandet med stöd av *avtalslagen* eftersom det inte är parterna utan värderingsmannen som har fastställt beloppet?

I förhållande till expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler menar jag att en sådan tolkning ger upphov till problem. Om *avtalslagen* inte kan tillämpas skulle klanderregeln i 34 § *lag om skiljeförfarande* tillämpas direkt snarare än analogt. Analogier innebär ju i detta sammanhang att klandergrunderna fungerar som vägledning vid exempelvis en ogiltighetsprövning enligt 36 § *avtalslagen*. Om *avtalslagen* inte blir tillämplig kan inte heller klanderregeln tillämpas analogt eftersom det inte skulle behövas någon vägledning vid ogiltighetsprövningen, domstolen skulle ju inte ens kunna göra en ogiltighetsprövning och därför skulle klanderregeln snarare få en direkt tillämpning. I denna uppsats har dock redan fastställts att 34 § *lag om skiljeförfarande* inte kan få en direkt tillämpning på expertavgöranden utan endast tillämpas genom analogier och därför skulle

¹⁷⁸ Maunsbach (2015), s. 295 och Westberg (2008), s. 602–603.

¹⁷⁹ Westberg (2008), s. 602–603.

¹⁸⁰ Heuman (1999) Red. Hertzman m.fl., s. 182–183 och Westberg (2008), s. 602. Ett sådant utlåtande tolkas enligt mig som att klandergrunderna ska tillämpas direkt snarare än analogt vilket inte fungerar. Klandergrunderna i *lag om skiljeförfarande* kan inte tillämpas direkt såtillvida det inte väcks en klandertalan, något som inte är möjligt utan en skiljedom. Se 34 § *lag om skiljeförfarande*.

klanderregeln förmodligen inte kunna användas alls om inte *avtalslagen* var tillämplig. Därutöver avser ett privatdomaravgörande och ett expertavgörande två olika saker. Privatdomaravgörandet är ett resultat av en tvistlösningsklausul och expertavgörandet är ett resultat av en värderingsklausul. Ett privatdomaravgörande utgör inte avtalsutfyllnad på samma sätt som ett expertavgörande utan ett rättsligt avgörande av en tvist. Därmed uttrycker inte privatdomaravgörandet partsviljan. I expertavgörandet är det visserligen inte parterna som fastställer beloppet men värderingen presumeras ändå spegla partsviljan, annars skulle syftet med avtalsutfyllnad gå förlorad.¹⁸¹ Eftersom avtalsutfyllnaden, expertavgörandet, uttrycker partsviljan kan också avtalsrättsliga ogiltighets- och jämningsregler tillämpas på ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul.

Det bör dock uppmärksammas att 36 § *avtalslagen* kan ha begränsad tillämpbarhet i kommersiella sammanhang.¹⁸² Samtidigt verkar det som att övervägande del av doktrin är enig om att 36 § *avtalslagen* kan tillämpas vid angripande av expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler.¹⁸³ Av den anledningen, i kombination med att det i andra rättsordningar finns stöd för att expertavgörandet ska angripas som vilket avtal som helst samt det faktum att *avtalslagens* ogiltighets- och jämningsregler har använts i underrättspraxis, kan det fastställas att avtalsrättsliga bestämmelser kan användas som grund för angripande av ett expertavgörande som har sin grund i en värderingsklausul.

Sammantaget kan sägas att rättsläget verkar vara tillräckligt klart för att kunna fastställa att *avtalslagens* ogiltighets- och jämningsregler kan tillämpas när värderingen (expertavgörandet) ska angripas. Detta gäller i förhållande till både materiella och formella brister i värderingen eller expertförfarandet. Det är upp till parterna i en värderingstvist att fastställa huruvida det anses

¹⁸¹ Jfr. Maunsbach (2015), s. 296.

¹⁸² Heuman (1999) Red. Hertzman m.fl., s. 187 och Horn (1985), s. 177–179.

¹⁸³ Se exempelvis Lindskog (2020), s. 50; Maunsbach (2015), s. 296; Edlund (2007), s. 317; Ramberg (2011), s. 117–118 och Forssman (2016), s. 59.

föreligga materiella och/eller formella brister. För att expertavgörandet ska kunna angripas på avtalsrättslig grund måste det dock finnas utrymme för viss felmarginal i förhållande till det värderade beloppet, angripande förutsätter ett ”väsentligt fel”.¹⁸⁴

4.3.3 Angripande med stöd av förutsättningsläran

I doktrin har det kommit till uttryck att även andra avtalsrättsliga principer kan aktualiseras som angripandegrunder.¹⁸⁵ I detta avsnitt utreds om ett expertavgörande skulle kunna angripas med stöd av förutsättningsläran. Det skulle innebära att expertavgörandet ogiltigförklarades därför att resultatet från värderingen (expertavgörandet) var så pass oförutsebart att det inte anses skäligt.¹⁸⁶ Förutsättningsläran innebär att ett avtal eller en avtalsklausul åsidosätts om de förutsättningar som parterna utgått från vid ingåendet av avtalet har ändrats väsentligt. Motparten ska också vid avtalets ingående ha förstått att de ändrade förutsättningarna var av betydelse för avtalets giltighet.¹⁸⁷ I förhållande till expertavgöranden har förutsättningsläran diskuterats i Svea hovrätts dom [T-4968-7], ”*Skanska-fallet*”. I *Skanska-fallet* hade en privatdomarnämnd, som inte skulle utgöra en skiljenämnd, fått uppdraget att avgöra en tvist mellan parterna med anledning av deras avtal. Privatdomaravgörandet hade således sin grund i ett tvistlösningsavtal. Vissa paralleller kan dock göras till expertavgöranden som har sin grund i en värderingsklausul.

Skanska-fallet rörde en tvist mellan Skanska Sverige AB (Skanska) och Vägverket vilka ingått ett entreprenadavtal. Entreprenadavtalet innehöll en tvistlösningsklausul som reglerade ett privatdomarförfarande där parterna avsåg att en tvistlösningsnämnd, en form av privatdomare, skulle avgöra

¹⁸⁴ NJA 2009 s. 738 och prop. 2004/05:131 s. 260.

¹⁸⁵ Lindskog (2020), s. 50.

¹⁸⁶ Ramberg och Ramberg (2019), s. 233. Observera att förutsättningsläran endast kan medföra ogiltighet. Förutsättningsläran kan inte ligga till grund för jämkning, se Ramberg och Ramberg (2019), s. 233.

¹⁸⁷ Ramberg och Ramberg (2019), s. 232.

framtida tvister som rörde byggnad av en väg. Tvistlösningsklausulen fastställde bland annat att (1) tvistlösningsnämnden inte skulle ha rollen som en skiljenämnd och (2) att parterna var bundna av tvistlösningsnämndens avgörande. Tvistlösningsklausulen innehöll således liknande formuleringar som värderingsklausuler.¹⁸⁸ Tvistlösningsnämnden avgjorde senare målet till Vägverkets fördel varvid Skanska menade att de inte var bundna av avgörandet då ordföranden i tvistlösningsnämnden ansågs ha agerat jävigt och i strid mot god advokatsed. Efter ingående av entreprenadavtalet men innan tidpunkten för tvisten, hade Vägverket anlitat ordföranden i tvistlösningsnämnden för att avgöra interna frågor hos Vägverket. Skanska väckte därför talan och menade att de inte skulle vara bundna av privatdomaravgörandet då det för dem var en väsentlig förutsättning att tvistlösningsnämnden var opartisk när den avgjorde tvisten. Hovrätten dömde till Skanskas fördel och uttalade att *”det får anses vara en grundläggande förutsättning för två tvistande parter som överlämnar till annan att med bindande verkan för dem slutligt avgöra tvisten, att denne är opartisk.”*¹⁸⁹ Därmed kunde det konstateras att det var av väsentlig betydelse för Skanska att tvistlösningsnämnden var opartisk och tvistlösningsavtalet bedömdes därför vara ogiltigt.

Domstolens resonemang avseende förutsättningsläran kan enligt mig även tillämpas i förhållande till expertavgöranden som har sin grund i värderingsklausuler. Det mest självklara exemplet är om värderingsmannen är jävig. Värderingsmannen kan exempelvis vara en utomstående revisor som efter avtalets ingående utför intern revision för en av parterna som är bundna av värderingsklausulen. I ett sådant fall skulle hovrättens resonemang i *Skanska-fallet* få en direkt tillämpning. Därutöver skulle förutsättningsläran kunna användas om värderingsmannen frångår de riktlinjer för värderingsförfarandet som anges i värderingsklausulen. Ponera att det i värderingsklausulen anges att värderingsmannen ska beakta god revisionsed vid förfarandet. Parterna borde då förutsätta att de endast blir bundna av

¹⁸⁸ Se kapitel 2 och avsnitt 4.3.4 för värderingsklausuler och avtalspraxis.

¹⁸⁹ Svea hovrätts dom T-4968-7 s. 13.

avgörandet under förutsättning att värderingsmannen beaktar god revisionsred. Om värderingsmannen frångår dessa instruktioner har värderingen grundats på annat än vad parterna förutsett. För att anpassa hovrättens ovanstående uttalande till denna kontext kan då sägas att *det får anses vara en grundläggande förutsättning för två parter som överlämnar till annan att med bindande verkan för dem slutligt fastställa värderingen, att denne är opartisk och följer instruktionerna*. Värderingens giltighet förutsätter att värderingsmannen följer instruktionerna. Om värderingsmannen frånskrider dessa instruktioner och endera parten blir lidande av detta ska värderingen inte anses giltig. Instruktionerna är en förutsättning för att parterna ska bli bundna av expertavgörandet. Jag vill dock betona att ett sådant resonemang, såvitt jag vet, inte har prövats i domstol. Om en värderingstvist uppstår kan det också anses skäligt att i första hand yrka på att värderingsmannens avvikande från instruktionerna ska medföra att expertavgörandet jämkas eller ogiltigförklaras med stöd av 36 § *avtalslagen*.¹⁹⁰ Det finns dock inget hinder mot att i andra hand yrka på ogiltigförklaring med stöd av förutsättningsläran. Det verkar ännu inte vara prövat men kanske kan en sådan talan vara ett steg i rätt riktning mot nya, tydliga riktlinjer avseende expertavgörandens angripbarhet.

Vad gäller förutsättningsläran är det viktigt att notera att den är högst omstridd i doktrin. Många menar att principen har tappat sin betydelse sedan 36 § *avtalslagen* infördes.¹⁹¹ 36 § *avtalslagen* i kombination med avtalstolkning tar ut förutsättningslärans tidigare betydelse. Det faktum att förutsättningsläran inte längre har lika stor betydelse betyder dock inte att den är oväsentlig. Eftersom denna uppsats ämnar utreda alla möjligheter att angripa ett expertavgörande, starka som svaga, finns ändå skäl att lyfta förutsättningslärans tillämpbarhet på expertavgörandens giltighet. Sammantaget kan därför sägas att förutsättningsläran skulle kunna utgöra en angripandegrund.

¹⁹⁰ Se avsnitt 4.3.2.

¹⁹¹ Se exempelvis Ramberg och Ramberg (2019), s. 234; Grönfors och Dotevall (2018), kommentaren till 3 kap. 36 § punkten 17 Avtalslagen, JUNO, Bernitz (2013), s. 149 och Hellner (1997), s. 201. Se också prop. 1975/76:81 s. 128.

4.3.4 Hur reglerar avtalspraxis möjligheten att angripa expertavgöranden?

I kommersiella sammanhang kan avtalsregleringar vara mycket detaljrika. Därför innehåller också många avtal och värderingsklausuler en reglering om när en värdering kan angripas. I detta avsnitt kommer två sådana exempelklausuler att visas och diskuteras i syfte att dels redogöra för hur en avtalsskrivning kring möjligheten att angripa värderingen kan se ut i praktiken, dels utreda vad för problem som kan uppstå till följd av formuleringarna och hur dessa problem kan förebyggas.

Ett första fall som kan regleras i avtalspraxis är om värderingsmannens bedömning är så uppenbart felaktig att den inte kan anses giltig. En sådan klausul kan ha följande formulering:

(A) Determination

”(vi) The Independent Expert shall act as an expert and not as an arbitrator and its determination of any matter falling within its jurisdiction shall be final and binding on the Seller and the Buyer save in the event of manifest error (in which case the relevant part of its determination shall be void and the matter shall be remitted to the Independent Expert for correction). In particular, the Independent Expert's determination shall be deemed to be incorporated into the Closing Balance Sheet and consequently constitute a part of this Agreement.”¹⁹²

Här kan alltså värderingen korrigeras i det fall det föreligger ett ”manifest error”. Det innebär helt enkelt att värderingsmannen ska ha gjort en uppenbart felaktig bedömning. En fråga som aktualiseras är vad som kan tänkas utgöra ett ”manifest error”. När är det uppenbart att det är en felaktig bedömning?

¹⁹² Klausulen är utformad efter exempelklausuler som tillhandahållits av praktiker inom advokat kåren.

Var går gränsen? Visserligen skulle en bedömning om ”manifest error” kunna göras på avtalsrättslig grund utifrån den redogörelse som har gjorts i avsnitt 4.3.2. Det finns dock inte några tydliga fall i svensk rätt där det har diskuterats vad som ska utgöra en uppenbart felaktig bedömning i ett expertavgörande. Frågan har dock prövats i engelsk rätt, särskilt i (1) *Veba Oil Supply & Trading GmbH v Petrotrade Inc*¹⁹³, (2) *Invensys Plc v Automotive Sealing Systems Ltd*¹⁹⁴ och (3) *Flowgroup Plc v Co-Operative Energy Ltd*¹⁹⁵. I alla tre fallen rörde tvisten frågan om vad som skulle utgöra ett ”manifest error” i ett expertavgörande.

I (1) definierade domstolen ”manifest error” på följande sätt: ”*oversights and blunders so obvious and obviously capable of affecting the determination as to admit of no difference of opinion.*”¹⁹⁶ Det innebär att experten måste ha gjort sådana förbiseenden och misstag som varit klart uppenbara och som uppenbarligen har påverkat utgången på avgörandet. Misstagen ska vara så uppenbara att experten själv ska ha insett att avgörandet är felaktigt.

I (2) konstaterade domstolen att ”*it is not enough for the purchasers to show that their interpretation of the agreement is right; they have to show that the expert’s interpretation of the agreement was obviously wrong.*”¹⁹⁷ Det räcker inte med att parterna lägger fram bevisning som visar en alternativ, korrekt värdering. De måste också visa att expertens avgörande är uppenbart felaktigt i förhållande till den korrekta värderingen.

Slutligen i rättsfall (3) hänvisade domstolen till de två ovanstående redogörelserna. Domaren noterade i fallet att det från tidigare praxis stod klart att möjligheten att ifrågasätta ett expertavgörande var strikt begränsad. Domaren ansåg att detta var en naturlig följd av att parterna, genom att avtala om expertavgörande, har av sagt sig rätten till en annan tolkning än den som

¹⁹³ *Veba Oil Supply & Trading GmbH v Petrotrade Inc* [2001] EWCA Civ 1832.

¹⁹⁴ *Invensys Plc v Automotive Sealing Systems Ltd* [2002] 1 All E.R. (Comm) 222.

¹⁹⁵ *Flowgroup Plc v Co-Operative Energy Ltd* [2021] EWHC 344 (Comm).

¹⁹⁶ *Veba Oil Supply & Trading GmbH v Petrotrade Inc* [2001] EWCA Civ 1832, p. 33.

¹⁹⁷ *Invensys Plc v Automotive Sealing Systems Ltd* [2002] 1 All E.R. (Comm) 222, p. 47.

experten har kommit fram till. I fallet skulle experten fastställa ett belopp med stöd av bland annat tidigare avtal som träffats mellan parterna. Den ena avtalsparten väckte talan mot experten och menade att experten hade gjort en felaktig tolkning av dessa avtal och att avgörandet således blev felaktigt varvid det enligt parten förelåg ett ”manifest error”. Domaren höll inte med om detta. Domaren ansåg i stället att riktlinjerna i avtalet om hur expertförfarandet skulle gå till var så pass utvidgade varvid experten också gavs utrymme att tolka de avtal som denne skulle grunda sitt avgörande på. Om en expert ska tolka mycket underlag och det inte är reglerat hur detta underlag ska tolkas måste parterna således nöja sig med den tolkning som experten har gjort, även om de blir missnöjda med den.¹⁹⁸

Sammantaget kan sägas att tröskeln när det ska anses föreligga ett ”manifest error” ställs mycket högt i engelsk rätt. Möjligheten att ifrågasätta en värdering som har sin grund i en värderingsklausul och som innehåller formuleringen ”manifest error” är alltså strikt begränsad. Värderingen måste vara uppenbart felaktig och felaktigheten ska vara så tydlig att även experten kan se felet. Parter som upprättar en värderingsklausul innehållande terminologin ”manifest error” bör därför enligt min mening vara medvetna om att de endast har begränsade möjligheter att föra en talan mot ett expertavgörande som de är missnöjda med. Parterna kan dock anpassa formuleringen av värderingsklausulen. Om värderingsklausulen exempelvis reglerar en prisjustering av ett tillträdesboks slut kan värderingsklausulen innehålla en reglering kring exakt vilka räkenskaper och prisjusteringskonton som ska ligga till grund för värderingen och att parterna endast tillåter en värdering som baseras på dessa grunder. Därmed inskränks också expertens tolkningsmöjligheter att komma fram till en av parterna önskad värdering på så sätt som hände i det sistnämnda rättsfallet.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Med tanke på att denna dom kom så sent som den 21 februari 2021 anses också domens innehåll vara mycket relevant i skrivande stund.

¹⁹⁹ *Flowgroup Plc v Co-Operative Energy Ltd* [2021] EWHC 344 (Comm).

Ytterligare en anledning att angripa en värdering (expertavgörandet) är när själva expertförfarandet har formella brister. En klausul som reglerar denna situation kan se ut på följande vis:

(B) Determination

”The Accounting Arbitrator’s calculation of the Net Cash shall be final and binding upon the Parties and no arbitral tribunal may review or revise the Accounting Arbitrator’s calculation as such, but any breach of this Agreement with regard to (i) the procedure in appointing the Accounting Arbitrator, (ii) the scope of the Accounting Arbitrator’s decision or (iii) the formal procedures to be followed by the Accounting Arbitrator may be reviewed and decided upon by an arbitral tribunal as set out in Section [] of the Agreement.”²⁰⁰

Genom klausulen fastställs att i de fall det föreligger formella fel under värderingsförfarandet ska frågan om formella brister hänskjutas till skiljedomstol.²⁰¹ En fråga som aktualiseras i detta fall är dock om formuleringen innebär att möjligheten att angripa expertavgörandet begränsas till formella brister i förfarandet. Det vill säga, kan parterna i detta fall inte alls väcka talan om värderingen exempelvis innehåller ett ”manifest error” som i föregående fall? Förmodligen kan parterna inte det. Genom att ange särskilda grunder för angripande kan det också anses att parterna begränsar sig till dessa grunder och avsäger sig rätten att angripa värderingsavgörandet på andra grunder. Det följer av avtalsfriheten.

Parterna borde däremot kunna åberopa formella fel i värderingsförfarandet som grund för angripande när det i värderingsklausulen anges att värderingen kan angripas vid ett ”manifest error”. Om den formella bristen utgör en väsentlig felaktighet borde ju den formella bristen kunna utgöra ett ”manifest error”. Om parterna inte vill att den formella felaktigheten ska omfattas av

²⁰⁰ Klausulen är utformad efter exempelklausuler som tillhandahållits av praktiker inom advokat kåren.

²⁰¹ Hur skiljedomstolen skulle kunna angripa värderingen på formella grunder har presenterats ovan i avsnitt 4.2 och 4.3.

”manifest error” måste de i värderingsklausulen specificera vad de menar innefattas av ett ”manifest error”. Räckvidden för angripande av ett expertavgörande kan därför sägas vara större när det av värderingsklausulen framgår att en part kan angripa värderingen om det föreligger ett ”manifest error”.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att värderingsklausulen i praktiken kan innehålla en reglering av hur värderingen (expertavgörandet) kan angripas. Eftersom det i svensk rätt inte verkar vara utrett när ett väsentligt fel föreligger får i stället tolkningshjälp hämtas från utländsk rätt, men möjligheten att angripa en värdering för att den är väsentligen felaktig är enligt den utländska rätten begränsad. Uttrycket ”manifest error” ger dock fler möjligheter att angripa värderingen än om värderingsklausuler endast anger formella brister som grund för angripande.

4.4 När öppnas fönstret för en materiell omprövning?

Ovan har det diskuterats när en värdering kan angripas genom överprövning, det vill säga när den kan upphävas, ogiltigförklaras eller jämkas. Det finns dock en annan viktig fråga: kan parterna begära att domstolen eller skiljenämnden ska ompröva värderingen och göra en ny, korrekt värdering?

Möjligheten att göra en materiell omprövning borde primärt finnas när värderingsmannens värdering präglas av materiella brister. Värderingsmannen ska då ha gjort en felaktig värdering på materiella grunder, exempelvis genom att agera i strid mot god redovisningssed eller mot avtalsinnehållet i stort, vilket leder till ett felaktigt resultat.²⁰²

Ponera att en part vänder sig till domstol eller skiljenämnd för att få själva värderingen omprövad efter att värderingsmannen har fastställt värdet på

²⁰² Edlund (2007), s. 317.

egendomen. Käranden väcker talan och yrkar att domstolen eller skiljenämnden ska fastställa en ny värdering som blir bindande för parterna. Kan domstolen respektive skiljenämnden pröva en sådan talan mot bakgrund av vilka befogenheter respektive tvistlösningsorgan har enligt lagstiftningen? I svensk rätt har de två tvistlösningsorganen tilldelats olika befogenheter.²⁰³ En domstol saknar behörighet att ”fylla ut avtal” och fastställa sakförhållanden.²⁰⁴ Det innebär också att domstolens möjlighet att göra en ny, korrekt värdering är begränsad. Som nämnts ovan kan dock skiljenämnden agera avtalsutfyllare på samma sätt som en värderingsman, förutsatt att parterna gett skiljenämnden det mandatet.²⁰⁵ Av denna anledning, i kombination med att tvister avseende en värdering i praktiken ofta prövas genom skiljeförfarande, kommer detta avsnitt endast behandla möjligheten till omprövning av värderingen i de fall tvisten prövas genom skiljeförfarande.

En skiljenämnd borde, efter mandat från parterna, kunna ompröva värderingen eftersom skiljenämnden är behörig att agera avtalsutfyllare.²⁰⁶ Det innebär emellertid att den nya värderingen blir en skiljedom som endast kan angripas på processuella grunder, vilket parterna bör vara medvetna om. I Hovrätten över Skåne och Blekinges mål [T 1920-07] klandrades en skiljedom där skiljenämnden hade mandat att göra en värdering.²⁰⁷ Visserligen berörde inte tvisten omprövning av en redan fastställd värdering men domen visar ändå på att det finns en möjlighet att låta skiljenämnden genomföra en värdering. I målet framgick det av värderingsklausulen att värdering skulle ske genom att tre fristående värderingsmän skulle väljas ut. Då parterna inte kunde komma överens om värderingsmän eller värderingsmetod ändrade avtalsparterna värderingsklausulen till:

²⁰³ Maunsbach (2015), s. 165.

²⁰⁴ Se 17 kap. 3 § *rättegångsbalken*. Jfr. 13 kap. 1–2 §§ *rättegångsbalken*. Se också Maunsbach (2015), s. 165.

²⁰⁵ Se 1 § andra stycket *lag om skiljeförfarande*.

²⁰⁶ 1 § andra stycket *lag om skiljeförfarande*.

²⁰⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinge T 1920-07 dom meddelad den 2011-10-07.

”I stället för den avtalade värderingsmetoden med tre värderingsmän, skall värderingsfrågan enligt Samarbetsavtalets punkt 6 andra stycket avgöras genom att Kärandena och Svaranden i sedvanlig ordning inför bevisning i målet varefter Skiljenämnden bestämmer värdet med utgångspunkt i vad avtalet i övrigt föreskriver, tidigare meddelade Särskilda Skiljedomar och i enlighet med gällande principer för bevisbedömning.”²⁰⁸

Av klausulen framgår att skiljenämnden har behörighet att göra en värdering. Parterna kan således ändra värderingsklausulen, oavsett i vilket stadie av expertförfarandet de befinner sig i. En sådan ändring förutsätter dock att parterna är eniga om att upprätta en ny värderingsklausul. Detta kan i praktiken vara svårt. En värderingstvist uppstår inte om parterna är eniga om att värderingen är felaktig eller de är eniga om att ändra värderingsmetod. Vad är det då de ska tvista om?²⁰⁹ En värderingstvist uppstår primärt när parterna har fått en värdering som är ”slutlig och bindande” och den ena parten inte är nöjd med värderingen. Därmed är sannolikt den praktiska möjligheten att ändra formuleringen av en värderingsklausul begränsad när endast en part är missnöjd med värderingen.

Ovanstående problematik skulle dock kunna lösas genom att parterna vid upprättandet av värderingsklausulen inför en omprövningsmöjlighet av värderingsmannens fastställda värdering. Det innebär att värderingen av egendomen i första hand ska fastställas av värderingsmannen (som inte utgör en skiljenämnd) och i det fall det exempelvis föreligger väsentliga fel i expertförfarandet ska en missnöjd part kunna hänskjuta värderingen till en utsedd skiljenämnd för att få den omprövad.²¹⁰ Parterna kan då reglera att de exempelvis har fem (5) arbetsdagar på sig att angripa värderingen och begära att den omprövas, därefter blir expertavgörandet ”slutligt och bindande” för parterna. Av värderingsklausulen måste det dock tydligt framgå att

²⁰⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge T 1920-07 dom meddelad den 2011-10-07 under rubriken ”PARTERNAS UTVECKLING AV TALAN”.

²⁰⁹ Jfr. Jones (1997), s. 222. Det uppkommer dock sannolikt nya kostnader för parterna för genomförandet av den nya värderingen, men är de beredda på det uppstår inga problem.

²¹⁰ Se avsnitt 5.2.2 för förslag på hur en sådan klausul kan formuleras.

värderingsmannens expertavgörande inte utgör en skiljedom.²¹¹ Däremot skulle skiljenämndens värdering utgöra en skiljedom. Kanske är det bäst att parterna bestämmer att värderingen i andra hand ska fastställas genom förenklat skiljeförfarande med en skiljedomare.²¹² Då kan parterna också skriva in vilken kompetens skiljedomaren ska ha eller hänvisa att det ska vara en revisor eller liknande. Att utse en tresitsnämnd för en materiell omprövning verkar onödigt komplicerat och kostsamt för ändamålet.²¹³ Avtalsparter får vid upprättandet av värderingsklausulen ta ställning till fördelar och nackdelar med att hänskjuta omprövningen till en ordinarie skiljedomstol med en tresitsnämnd eller om omprövning ska ske genom förenklat skiljeförfarande.²¹⁴

I det fall parterna skulle infoga en skrivning i värderingsklausulen om att värderingen kan hänskjutas till en skiljenämnd eller en ensam skiljedomare för omprövning är det dock viktigt att vara medveten om att skiljedomens, värderingen, inte får grundas på annat än det som parterna har åberopat.²¹⁵ Parterna måste därför vara noggranna med att överlämna allt material som kan tänkas vara relevant för värderingen till skiljenämnden eller den ensamma skiljedomaren. *Lagen om skiljeförfarande* innehåller inte några regler om materiell processledning utan det som gäller är att handläggningen ska vara opartisk, ändamålsenlig och snabb.²¹⁶ Det innebär emellertid att om parterna inte har överlämnat tillräckligt material till skiljenämnden för att de ska kunna fastställa en säker värdering kan de möjligen genom materiell processledning vägleda parterna att överlämna relevant underlag. I detta skede är det viktigt att skiljedomarna är försiktiga i sin processledning så de inte uppfattas som

²¹¹ Skiljenämndens värdering kan då bara angripas på processuella grunder, inte materiella.

²¹² Se SCC:s regler för förenklade skiljeförfaranden.

²¹³ Jfr. prop. 1998/99:35 s. 53.

²¹⁴ Om parterna väljer en tresitsnämnd och skiljenämnden saknar sakkunskap om värdering kan de anlita en sakkunnig vars uppdrag blir att värdera egendomen, se 25 § *lag om skiljeförfarande*.

²¹⁵ SOU 1994:81 s. 150 och prop. 1998/99:35 s. 57. Se också Lindskog (2020), s. 765 och Calissendorff (1995), s. 145.

²¹⁶ 21 § *lag om skiljeförfarande*. Jfr. Hovrätten över Skåne och Blekinge T 1920-07 dom meddelad den 2011-10-07 och SOU 1994:81 s. 150.

opartiska.²¹⁷ Partsneutraliteten är avgörande för att skiljedomen inte ska bli föremål för klander.²¹⁸

En lösning som innebär att missnöjda parter kan hänskjuta värderingen till en skiljenämnd eller en ensam skiljedomare medför dock flera problem. För det första innebär det att värderingen inte blir ”slutlig och bindande” på så sätt som avtalspraxis föreskriver. För det andra är det dyrt för parterna att få värderingen fastställd genom skiljeförfarande eftersom de själva måste betala rättegångskostnaderna. Slutligen riskerar parterna att bli bundna av ytterligare en värdering de inte är nöjda med. Skulle de inte vara nöjda med värderingen som skiljenämnden fastställer skulle den bli svårare att angripa eftersom värderingen blir en skiljedom som endast kan angripas på processuella grunder. De problem som uppstår verkar strida mot det primära syftet med värderingsklausuler, nämligen att parterna ska bli bundna av värderingsmannens avtalsutfyllnad. Av den anledningen kan alternativet inte betraktas som ett bra alternativ till en materiell omprövning. Att ompröva värderingen på andra grunder verkar svårt. Det krävs då att parterna kommer överens om att de ska göra en ny värdering, något som kan vara svårt när parterna är oense. Därmed kan det också fastställas att möjligheten till en materiell omprövning är ytterst begränsad. Det skulle vara möjligt om parterna kommer överens om det men då blir inte expertavgörandet ”slutligt och bindande”.

4.5 Problem som kan uppstå när talan väcks mot ett expertavgörande

En för parterna viktig fråga vid en värderingstvist är vem talan ska riktas mot. Ska talan väckas mot den andra avtalsparten eller mot värderingsmannen? Båda situationerna är möjliga.²¹⁹ Det kan dock uppstå vissa problem i det fall

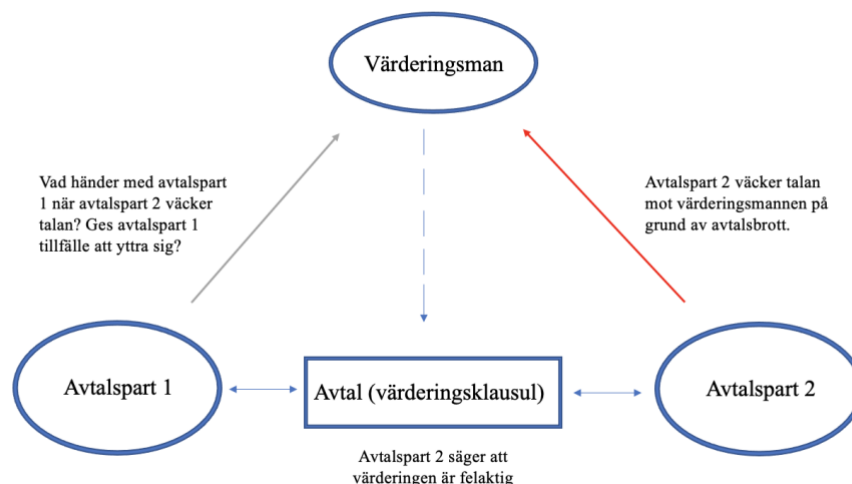
²¹⁷ Lindskog (2020), s. 639.

²¹⁸ Jfr. 33–34 §§ lag om skiljeförfarande.

²¹⁹ Freedman och Farrell (2015), s. 321.

talans väcks mot värderingsmannen. Problemen ska åskådliggöras med hjälp av nedanstående skiss.

Av skissen framgår att avtalspart 2 väcker talan mot värderingsmannen på grund av avtalsbrott som består av förfarandefel under värderingen. Här uppkommer en fråga. Vad händer med avtalspart 1 i en sådan tvist? Avtalspart 1 är ju också bunden av värderingen som har fastställts av värderingsmannen och kommer således att påverkas om värderingen skulle komma att ogiltigförklaras eller jämkas av domstol eller skiljenämnd. Får avtalspart 1 möjlighet att yttra sig i en tvist där denne inte är part men där denne ändå påverkas av domen? Hur ska domstolen eller skiljenämnden agera i ett sådant läge för att bevaka avtalspart 1 intressen, även om denne inte är part i tvisten? Behöver domstolen ens bevaka avtalspart 1 intressen?

Denna uppsats ämnar visserligen inte utreda huruvida en avtalspart som inte är föremål för en tvist kan ges möjlighet att yttra sig när ett domslut kan komma att påverka denne. Problematiken är dock värd att lyfta fram i detta sammanhang eftersom det inte finns några reella begränsningar för någon av avtalsparterna att väcka talan mot värderingsmannen. Såväl parter som dess ombud bör därför vara medvetna om denna problematik och frågor som kan uppstå i det fall talan skulle väckas mot värderingsmannen i stället för motparten i avtalet.

4.6 Sammanfattning

För att sammanfatta ett långt och komplicerat kapitel kan följande sägas. Sådållvåda parterna i värderingsklausulen inte anger annat ska en värderingsklausul särskålljas från en skålljeklausul, ett expertavgörande som uppkommit till följd av en värderingsklausul ska särskålljas från en skålljedom och en värderingsman ska inte betraktas som en skålljeman. Expertförfarandet ska presumeras särskålljas från skålljeförfarandet eftersom råttsverkningarna från de två avgörandena blir annorlunda vilket påverkar angripbarheten. Angripande av expertavgörandet kan delas upp under två ”teman”, för det första angripande genom överprövning och för det andra angripande genom omprövning. Vad gäller överprövning av expertavgörandet verkar svensk och viss utländsk rätt vara enåga om att en värdering som har gått till på ett otvivelaktigt felaktigt sätt medför en felaktig värdering. En felaktig värdering ska sedermera kunna utgöra grund för jämkning eller ogiltigförklaring av expertavgörandet. Detta brukar även regleras uttryckligen i avtalspraxis. Det kan dock uppkomma tolkningsproblem om vad som ska utgöra en ”våsentligen felaktig värdering”. Här kan dock vägledning hämtas från exempelvis engelsk rätt.²²⁰ I svensk rätt kan möjligen klanderreglerna i *lagen om skålljeförfarande* också tillämpas analogt vid en sådan oskållighetsprövning. Vad gäller möjligheten att ompröva värderingen verkar denna möjlighet vara tämligen liten. En omprövning förutsätter att parterna öppnar upp för detta vid författande av värderingsklausulen (eller senare förutsatt att parterna är överens om det) vilket skulle strida mot det ursprungliga syftet med värderingsklausulen, nämligen att expertavgörandet blir ”slutligt och bindande”. Sammantaget kan sägas att möjligheten att angripa ett expertavgörande som härrör från en värderingsklausul är mycket begrånsad. Det är dock inte omöjligt. Så länge det inte är omöjligt ska råttsläget fortsätta undersökas. Det är på så sätt som råttsvetenskapen utvecklas och vi går från ett oklart till ett klart råttsläge.

²²⁰ Se avsnitt 4.3.4.

5 Är rättsläget klart avseende expertavgörandens angripbarhet?

5.1 Inledning

Tidigare har det ansetts att rättsläget avseende expertavgörandens angripbarhet, när expertavgörandet är ett resultat av värderingsklausulen, är oklart. Utredningen i kapitel fyra har dock visat på att expertavgöranden kan angripas på flera grunder, även om det är svårt. Mot bakgrund av utredningen i kapitel fyra är därför frågan om rättsläget avseende expertavgörandens angripbarhet egentligen är klart. Kapitel fem ämnar fastställa just detta: går det att slå fast ett klart rättsläge avseende möjligheten att angripa expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler? Om rättsläget är tydligt stärks också rättssäkerheten eftersom parterna och domstolen kan förutse rättsverkningarna av värderingen och hur den ska kunna angripas.

5.2 Rättsläget avseende angripbarheten av expertavgöranden är klart

5.2.1 Möjligheten att överpröva värderingen

När ett huvudavtal innehåller såväl en värderingsklausul som en skiljeklausul ska värderingsklausulen ses som en fristående klausul i förhållande till skiljeklausulen. Det är endast om parterna explicit anger att värderingsklausulen ska utgöra en del av skiljeklausulen som detta gäller. På så sätt beaktas partsavsikten i högsta möjliga mån. Eftersom värderingsklausulen ska särskiljas från skiljeklausulen ska också expertavgörandet särskiljas från skiljedomen. Expertavgörandet utgör

avtalsutfyllnad i parternas avtal medan skiljedomen är ett rättsligt avgörande som grundar sig i en tvistlösningsklausul. Att expertavgörandet utgör avtalsutfyllnad påverkar också dess rättsverkningar. När parterna vet vilka rättsverkningar expertavgörandet medför kan de också lättare förutse när och hur expertavgörandet kan angripas.

Eftersom expertavgöranden har karaktären av ett avtal står det också klart att de kan ogiltigförklaras eller jämkas med stöd av avtalsrättsliga regler och principer. Såväl svensk som utländsk rätt är eniga om att ett expertavgörande ska angripas som vilket avtal som helst. Det verkar dock som att värderingen måste vara ”väsentligen felaktig” för att den ska kunna ogiltigförklaras eller jämkas. Väsentliga fel kan vara såväl materiella som formella brister i expertförfarandet men bedömningen om vad som är en väsentligen felaktig värdering kan vara svår att göra och beviskravet ställs högt. Av den anledningen kan avtalsparterna fundera över huruvida de bör specificera vad som utgör ett väsentligt fel i värderingsklausulen. Å ena sidan kan det vara bra att ange i värderingsklausulen när väsentliga fel föreligger eftersom det skapar förutsebarhet för parterna om när en värdering kan angripas. Å andra sidan kan det vara förmånligt att undvika att i värderingsklausulen ange vad som ska utgöra ett väsentligt fel eftersom det ökar utrymmet för avtalstolkning vid en framtida tvist. Ju mindre som specificeras desto större tolkningsutrymme finns. Parterna får då argumentera i rätten om och varför ett väsentligt fel föreligger. Respektive part får vid avtalsingåendet ta ställning till hur ”öppet” en värderingsklausul ska formuleras. Rättsläget är dock så pass klart att det kan konstateras att expertavgöranden som är ”slutliga och bindande” kan angripas på samma sätt som andra avtal där främst *avtalslagens* ogiltighets- och jämningsregler och avtalsrättsliga principer blir aktuella i svensk rätt. Trots att det är svårt att angripa ett expertavgörande är dess bindande karaktär inte orubblig.

Det har diskuterats huruvida 34 § *lag om skiljeförfarande* skulle kunna användas som vägledning vid en avtalsrättslig ogiltighetsprövning. En analog tillämpning är bra eftersom det ger parterna och det valda tvistlösningsorganet

vägledning om när expertförfarandet har formella brister. Om expertförfarandet har formella brister kan värderingen också angripas med stöd av *avtalslagen*. Sådan förutsebarhet är eftersträvansvärd ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Det finns dock inte något stöd för att klanderreglerna har tillämpats analogt i praktiken, det är endast doktrin som lyfter möjligheten. Därför finns inte heller tillräckligt starkt stöd för att kunna konstatera att klanderregeln ska vara vägledande vid en avtalsrättslig oskälighetsbedömning. Det faktum att rättsläget inte är tillräckligt klart för att kunna fastställa att klanderregeln ska tillämpas analogt innebär dock inte att möjligheten till analog tillämpning är liten. Möjligheten att tillämpa klanderregeln är stor eftersom den medför bra vägledning om vad som ska betraktas som ett bristfälligt expertförfarande och formella felaktigheter. Vid analogier från *lagen om skiljeförfarande* är det dock viktigt att betona vikten av att fortsatt särskilja skiljeförfarandet och expertförfarandet. En analog tillämpning av klanderregeln ska inte medföra att expertförfarandet tolkas som ett skiljeförfarande.

5.2.2 Möjligheten att ompröva värderingen

Möjligheten att få en materiell omprövning av en värdering verkar vara högst begränsad. Här är rättsläget klart. Det krävs att parterna i värderingsklausulen uttryckligen kommer överens om att värderingen kan omprövas, i annat fall är det inte möjligt. En värdering kan endast omprövas genom skiljeförfarande eftersom domstolen saknar behörighet att agera ”avtalsutfyllare”. Det förutsätter dock att avtalsparterna som är bundna av värderingsklausulen utser en skiljenämnd vars uppdrag blir att ompröva värderingen i det fall de är missnöjda med värderingen. Skiljenämndens värdering blir en skiljedom som endast kan angripas på processuella grunder. Det kan vara svårt att ge en skiljenämnd mandat att ompröva värderingen när en tvist väl har uppstått eftersom en tvist borde förutsätta att endast en av parterna vill ändra värderingen men om båda parterna är missnöjda är det inget problem. Det står dem då fritt att komma överens om en helt ny värdering, med samma eller en

annan värderingsman. Av den anledningen bör också möjligheten till omprövning finnas inskriven i den ursprungliga värderingsklausulen.

Som nämnts i avsnitt 4.4 finns det risker med att infoga en omprövningsmöjlighet i värderingsklausulen eftersom det urvattnar värderingsklausulens primära syfte med att värderingen ska vara just ”slutlig och bindande” för parterna. Genom att använda en formulering som stadgar att värderingen är ”slutlig och bindande” förväntas parterna vara medvetna om att deras möjlighet att ompröva värderingen begränsas. Om parterna ändå vill infoga en omprövningsmöjlighet skulle en värderingsklausul kunna ha följande lydelse:

*”Expertens värdering (”Expertavgörandet”) ska vara slutlig och bindande, utom [välj en eller flera av följande grunder: vid bedrägeri, vid väsentliga fel eller om Experten har överskridit sitt uppdrag eller på annat sätt saknat jurisdiktion]. Den avtalspart som vill ändra, ogiltigförklara eller jämka Expertavgörandet måste initiera skiljeförfarande i enlighet med Klausul [hänvisning till skiljeklausul] i detta avtal inom trettio (30) dagar från den dag avtalsparten mottager värderingsintyget och ange en eller flera av de grunder som anges i denna bestämmelse som grund för angripande av Expertavgörandet vid begäran om skiljeförfarande. I annat fall ska beslutet vara slutligt och bindande för parterna.”*²²¹

Ovanstående avtalsformulering skulle kunna öppna upp för omprövning under en begränsad tid från det att avtalsparterna har mottagit expertavgörandet. Parterna måste dock väga syftet med en sådan klausul (att de ska bli avtalsrättsligt bundna av värderingen) mot viljan att kunna få värderingen omprövad.

²²¹ Förslaget är skrivet av uppsatsförfattaren. Inspiration har inhämtats från Santens (2007), s. 696.

6 Slutsats

Syftet med detta arbete var att utreda när och hur ett expertavgörande som härrör från värderingsklausuler kan angripas, särskilt ett avgörande som enligt värderingsklausulen är ”slutligt och bindande”. Värderingsklausuler är vanligt förekommande i kommersiella avtal och därför finns också ett stort intresse av att utreda när expertavgöranden som härrör från dessa kan angripas. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det viktigt att avtalsparter kan förutse rättseffekten av avtal de ingår.

Tänk igen på den fråga som ställdes i uppsatsens inledande avsnitt. Hade du velat ha möjlighet att angripa en värdering som tredje man fastställt å dina vägnar i det fall värderingen skulle ha inverkan på din ekonomi? En sådan möjlighet har efter undersökningen i uppsatsen visat sig vara begränsad i de fall värderingen har sin grund i en värderingsklausul, vilket parterna också förväntas vara medvetna om när de ingår avtalet. De är helt enkelt beredda att ta risken att bli missnöjda. Att möjligheten att angripa expertavgörandet är begränsad innebär emellertid inte att det inte går.

Expertavgörandet blir avtalsutfyllnad som speglar partsviljan och därför ska expertavgörandet angripas som vilket avtal som helst. Ett expertavgörande som har sin grund i en värderingsklausul kan främst angripas genom överprövning. Det innebär att värderingen kan ogiltigförklaras eller jämkas, primärt med stöd av 36 § *avtalslagen* och avtalsrättsliga principer och detta kan göras när det föreligger såväl materiella som formella brister. Möjligen kan klanderregeln i 34 § *lag om skiljeförfarande* användas som tolkningsdata för vad som konstituerar en formell brist vid en ogiltighetsprövning. Det verkar dock svårt att angripa expertavgörandet genom omprövning. Det är endast om parterna uttryckligen ”öppnar upp” för en sådan möjlighet i värderingsklausulen som värderingen kan omprövas.

Det verkar vara mycket klart att de angripandegrunder som anges ovan ska accepteras. Därför bör det inte längre uppfattas som att rättsläget är oklart vad gäller möjligheten att angripa expertavgöranden som härrör från värderingsklausuler, rättsläget är klart. Ett ändrat rättsläge förutsätter vägledande praxis vilket inte kan förväntas komma eftersom kommersiella tvister normalt avgörs i skiljeförfarande. Om det mot förmodan skulle komma vägledande prejudikat tvivlar jag dock på att en sådan dom skulle säga något annat.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1938:44, *Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.*

SOU 1994:81, *Ny lag om skiljeförfarande.*

SOU 1994:99, *Domaren i Sverige inför framtiden – utgångspunkter för fortsatt utredningsarbete – Del A och B.*

Propositioner

Prop. 1942 nr. 5, *Förslag till ny rättegångsbalk.*

Prop. 1975/76:81, *med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, m.m.*

Prop. 1998/99:35, *Ny lag om skiljeförfarande.*

Prop. 2004/05:131, *En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol.*

Prop. 2010/11:128, *Medling och förlikning – ökade möjligheter att komma överens.*

Prop. 2014/15:128, *Alternativ tvistlösning i konsumentförhållanden.*

Prop. 2017/18:257, *En modernisering av lagen om skiljeförfarande.*

Tryckta källor

Litteratur

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars och Lindell-Frantz, Eva (2016), *Avtalsrätt I*, upplaga 14, Juristförlaget i Lund.

[cit. Adlercreutz, Gorton och Lindell-Frantz (2016)]

Widjeskog, Niclas (2015), *International Commercial Arbitration. A Handbook*, i Balthasar, Stephan [ed.], Verlag C.H. Beck oHG, Hart Publishing och Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co KG.

[cit. Widjeskog i Balthasar (2015)]

Berglund, Hadar (1920), *Om skiljeavtal och skiljedom : bidrag till läran om skiljeavtalets och den därpå grundade skiljedomens processuella verkningar enligt svensk rätt*, A&W.

[cit. Berglund (1920)]

Bergman, Kim och Moreira, Mikael (2019), *Venture capital-investeringar. En praktisk vägledning*, upplaga 1, Norstedts Juridik AB.

[cit. Bergman och Moreira (2019)]

Bernitz, Ulf (2013), *Standardavtalsrätt*, upplaga 8, Norstedts Juridik AB.

[cit. Bernitz, Ulf (2013)]

Cato, Mark (2020), *The Expert in Litigation and Arbitration*, Taylor and Francis.

[cit. Cato (2020)]

Dahlman, Christian (2019), *Juridiska Grundbegrepp*, i Dahlman Christian och Wahlberg, Lena [Red], Upplaga 1:1, Studentlitteratur AB.

[cit. Dahlman (2019)]

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael (2015), *Rättegång Andra Häftet*, Norstedts Juridik AB.

[cit. Ekelöf m.fl. (2015)]

Eriksson, Joel (2021), *Newer Forms of Contract Based Dispute Resolution. An examination of efficiency-driven procedures in light of traditional adversarial procedures*, Joel Eriksson och Faculty of Law, Lund university.

[cit. Eriksson (2021)]

Forssman, Magnus (2016), *Företagsöverlåtelser. En introduktion till den legala processen*, upplaga 2, Wolters Kluwer Sverige AB.

[cit. Forssman (2016)]

Freedman, Clive och Farrell, James (2015), *Kendall on Expert Determination*, 5th edition, Thomson Reuters (Professional) UK Limited.

[cit. Freedman och Farrell (2015)]

Hellner, Jan (1993), *The parol evidence rule och tolkning av skriftliga avtal i svensk rätt*, i Agell, Anders, W Dyfwa, Bill, Håstad, Togny, Höglund Olle och Knutsson, Ander [Red], Festskrift till Bertil Bengtsson, Nerenius & Santérus Förlag AB.

[cit. Hellner (1993)]

Heuman, Lars (1999), *Skiljemannarätt*, upplaga 1:1, Norstedts juridik AB.

[cit. Heuman (1999)]

Heuman, Lars (1999), *Skiljemäns rätt att komplettera avtal*, i Hellner, Jan, Hertzman, Olov, Nilsson, Edvard, Ramberg, Jan och Strömbäck, Erland [Red], Festskrift till Ulf K. Nordensson, upplaga 1, Jure AB.

[cit. Heuman (1999) Red. Hertzman m.fl.]

Hobér, Kaj (2021), *International Commercial Arbitration in Sweden*, 2nd edition, Oxford University Press.

[cit. Hobér (2021)]

Horn, Nobert (1985), *Adaption and Renegotiation of Contracts in International Trade Law and Finance*, upplaga 1, Kluwer Law International.

[cit. Horn (1985)]

Kleineman, Jan (2018), *Rättsdogmatisk metod*, Nääv, Maria och Zamboni, Mauro [Red], Juridisk metodlära, upplaga 2:2, Studentlitteratur AB.

[cit. Kleineman (2018)]

Kvart, Johan och Olsson, Bengt (2012), *Tvistlösning genom skiljeförfarande. En handledning till lagen om skiljeförfarande*, upplaga 3, Norstedts Juridik AB.

[cit. Kvart och Olsson (2012)]

Lew, Julian D.M., Mistelis, Loukas A och Kröll, Stefan M. (2003), *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International.

[cit. Lew, Mistelis och Kröll (2003)]

Lindell, Bengt (1988), *Partsautonomins gränser*, upplaga 1, Iustus förlag.

[cit. Lindell (1988)]

Lindell, Bengt (2012), *Civilprocessen. Rättegång samt skiljeförfarande och medling*, upplaga 3, Iustus Förlag AB.

[cit. Lindell (2012)]

Lindell, Bengt (2021), *Civilprocessen. Rättegång samt skiljeförfarande och medling*, upplaga 5, Iustus Förlag AB.

[cit. Lindell (2021)]

Lindskog, Stefan (2020), *Skiljeförfarande. En kommentar*, upplaga 3, Norstedts Juridik AB.

[cit. Lindskog (2020)]

Madsen, Finn (2020), *Commercial arbitration in Sweden. A Commentary on the Arbitration Act (1999:116) and the Arbitration Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*, 5th edition, Jure Förlag AB.

[cit. Madsen 2020)]

Maunsbach, Lotta (2015), *Avtal om rätten till domstolsprövning. Processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt*, Norstedts Juridik AB.

[cit. Maunsbach (2015)]

Maunsbach, Lotta (2017), *Avtalsrättslig bundenhet av processuella överenskommelser*, i Nyström, Birgitta, Arvidsson, Niklas och Flodgren, Boel [Red], *Modern Affärsrätt. En antologi*, upplaga 1, Författarna och Wolters Kluwer Sverige AB.

[cit. Maunsbach (2017)]

Oldenstam, Robin, Löf, Kristoffer, Ragnwaldh, Jakob, Foerster, Alexander, Ringquist, Fredrik, Rylander, Robin och Monell, Christoffer (2021), *Guide till kommersiell tvistlösning. Tvistlösningsmetoder och klausuler i svenska och internationella avtal*, upplaga 4, Mannheimer Swartling Advokatbyrå.

[cit. Oldenstam m.fl. (2021)]

Ramberg, Christina (2011), *Aktieägaravtal i praktiken*, upplaga 1, Norstedts Juridik AB.

[cit. Ramberg (2011)]

Ramberg, Jan och Ramberg, Christina (2019), *Allmän avtalsrätt*, upplaga 11, Norstedts Juridik AB.

[cit. Ramberg och Ramberg (2019)]

Ramsey, Vivian och Furst, Stephen (2021), *Keating on Construction Contracts*, 11th edition, Sweet & Maxwell.

[cit. Ramsey och Furst (2021)]

Sandgren, Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material och argumentation*, upplaga 4, Norstedts Juridik AB.

[cit. Sandgren (2018)]

Sevenius, Robert (2011), *Företagsförvärv*, upplaga 2:1, Studentlitteratur AB.

[cit. Sevenius (2011)]

Taxell, Lars Erik (1987), *Avtalsrättens normer: några riktlinjer*, Åbo Akademis förlag.

[cit. Taxell (1987)]

Westberg, Peter (1992), *Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet*, i Heuman, Lars [Red], Festskrift till Per Olof Bolding, Juristförlaget JF AB.

[cit. Westberg 1992]

Westberg, Peter (2005), *Från statlig till privat rättskipning – reflektioner över frågan om avsägelse av rätten till domstolsprövning*, i Regner, Göran, Eliason, Marianne och Vogel, Hans-Heinrich [Red], Festskrift till Hans Ragnemalm, Juristförlaget i Lund.

[cit. Westberg (2005)]

Westberg, Peter (2008), *Kontrakterad privatdomare*, i Kleineman, Jan, Westberg, Peter och Carlsson, Stephan [Red], Festskrift till Lars Heuman, Jure Förlag AB.

[cit. Westberg (2008)]

Westberg, Peter (2020), *Konflikt och Kontrakt*, Peter Westberg och Jure AB.

[cit. Westberg (2020)]

Westberg, Peter (2021), *Civilrättskipning I*, upplaga 3, Norstedts Juridik AB.

[cit. Westberg (2021)]

Westberg, Peter och Maunsbach, Lotta (2021), *Civilrättskipning II. Privat tvistlösning*, upplaga 3, Norstedts Juridik AB.

[cit. Westberg och Maunsbach (2021)]

Artiklar

Berglund, Hadar, *Skiljemän eller "gode män"?*, SvJT 1931 s. 121.

[cit. Berglund (1931)]

Calissendorff, Gotthard, *Jura novit curia i internationella skiljeförfaranden i Sverige*, JT nr 1 1995/96 s. 141.

[cit. Calissendorff (1995)]

Dufwa, Bill W, *LAWSON, F.H. & MARKESINIS, B.S., Tortious liability for unintentional harm in the Common law and the Civil law*, SvJT 1986 s. 39.

[cit. Dufwa (1986)]

Dundas, Hew R (2008), *Expert Determination: Another Retrograde Step? Homespace Ltd v SITA South East Ltd*, The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management, Volume 74, Issue 2, p. 188–193.

[cit. Dundas (2008)]

Edlund, Lars, *Värderingsklausuler och tillträdesbokslut*, SvJT 2007 s. 311.

[cit. Edlund (2007)]

Elofsson, Niklas, *Tvistlösningsklausuler i kommersiella avtal*, JT nr 3 2014/15 s. 631.

[cit. Elofsson (2014)]

Hellner, Jan, *Förutsättningsläran 1997*, JT nr 1 1997/98 s. 201.

[cit. Hellner (1997)]

Heuman, Lars, *Officalprövning eller åberopsskyldighet vid tillämpning av preklusionsregler*, JT nr 1 2006/07 s. 57.

[cit. Heuman (2006)]

Heuman, Lars, *Kan parter träffa avtal om hur civilrättsliga och processuella regler skall tillämpas?* JT nr 2 2011/12 s. 336.

[cit. Heuman (2011)]

Håstad, Togny, *Besiktningens rättsverkan*, SvJT 1991 s. 577.

[cit. Håstad (1991)]

Jones, Doug S., *Is Expert Determination a "Final and Binding" Alternative?*, *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*, Volume 63, Issue 3 (1997), Wolters Kluwer.

[cit. Jones (1997)]

Lindblom, Per Henrik, *ADR – opium för rättsväsendet. Synpunkter på alternativ tvistlösning och valfri civilprocess*, SvJT 2006 s. 101.

[cit. Lindblom (2006)]

Mehren, George M. von och Salomon, Claudia, *Submitting Evidence in an International Arbitration*, *The Common Lawyers Guide*, *Journal of International Arbitration*, vol. 20 nr 3, 2003.

[cit. Mehren och Salomon (2003)]

Samuelsson, Joel, *Avtal om rätten att föra talan mot en skiljedom varigenom skiljeförfarandet avslutas utan prövning i sak*, JT nr 2 2016/17 s. 470.

[cit. Samuelsson (2016)]

Santens, Ank A, *Expert Determination Clauses in Contracts Providing for International Arbitration. What Happens when the Expert's Determination is*

Not Final and Binding? Arbitration International, Volume 23, Issue 4, 1 Dec 2007 s. 687–698, Oxford Academic.

[cit. Santens (2007)]

Elektroniska källor

Grönfors, Kurt och Dotevall, Rolf, *Avtalslagen* (11 september 2018, JUNO).

[cit. Grönfors och Dotevall (2018)]

Internationella standardavtal och regelverk

ICC, *Dispute Board Rules*, in force 1 October 2015, with Appendices in force as from 1 October 2018, No.: Publication 875-6 ENG.

ICC, *Rules for the Administration of Expert Proceedings*, in force as from 1 October 2015, No.: Publication 869-4 ENG.

The Academy of Experts London (2008), *Rules for Expert Determination*.

[cit. AOE Rules for ED]

Centre for Effective Dispute Resolution (2019), *Model Expert Determination Agreement. Including guidance notes*.

[cit. CEDR Model ED Agreement]

Singapore Institute of Architects (2011), *Expert Determination Rules*, 1st edition.

[cit. SIA ED Rules]

The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (2014), *Rules for Expert Determination*.

[cit. ICAEW Rules for ED]

The Institute of Arbitrators and Mediators Australia (2001), *Expert determination Rules*, ACN 008 520 045.

[cit. IAMA ED Rules]

Nationella standardavtal

AB 04, *Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings-, och installationsentreprenader.*

Regler för Förenklat Skiljeförfarande (2017), Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut.

[cit. SCC:s regler för förenklade skiljeförfaranden]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1913 s. 553.

SvJT 1950 s. 272.

NJA 1958 s. 654.

NJA 1971 s. 453.

NJA 1993 s. 436.

NJA 1994 s. 712 (I–III).

NJA 2000 s. 538.

NJA 2001 s. 511.

NJA 2009 s. 128 ”*Soyak*”.

NJA 2009 s. 738.

NJA 2019 s. 171 ”*Belgor*”.

Hovrätterna

Hovrätten över Skåne och Blekinge T 1920-07 dom den 2011-10-07.

Svea hovrätt T 4968-07 dom den 2008-11-14.

Tingsrätterna

Stockholm tingsrätts dom T 3346-15 dom den 2017-01-18.

Europadomstolen

Neumeister mot Österrike, dom den 7 maj 1974.

Ashingdane mot Förenade Konungariket, dom den 28 maj 1985.

Fayed mot Förenade Konungariket, dom den 21 september 1994.

Suovaniemi mot Finland, beslut den 23 februari 1999.

Fogarty mot Förenade Konungariket, dom den 21 november 2001.

Mikhaylenko mot Ukraina, dom den 30 maj 2013.

Utländsk praxis

Lord Esher MR i *Re Dawdy and Hartcup* (1885) 15 QBD 426 at 430.

Bank of Australasia v Palmer, [1897] A C 540, s. 545.

Legal and General Life of Australis Ltd v. A Hudson Pty Ltd (1985) 1 NSWLR 314 at 335 per McHugh JA.

Thomas Cook Pty Ltd v. Commonwealth Banking Corporation (1986) ANZ ConvR 599 at 602 per Foster J.

Jones & Ors v. Sherwood Computer Services plc (1992) 1 WLR 277 at 287 per Dillion LJ.

Veba Oil Supply & Trading GmbH v Petrotrade Inc [2001] EWCA Civ 1832.

Savcor Pty Ltd v State of New South Wales [2001] NSWSC 596.

Invensys Plc v Automotive Sealing Systems Ltd [2002] 1 All E.R. (Comm) 222.

Halifax Life Ltd v The Equitable Life Assurance Society, [2007] EWHC 503 (Comm).

Turville Health Inv v Chartis Insurance UK Ltd, [2012] EWHC 3019 (TCC)

Flowgroup Plc v Co-Operative Energy Ltd [2021] EWHC 344 (Comm).